SÜNNET VE CEMAAT KAVRAMI

Prof. Nâsır b. Abdülkerîm

Çeviren
M. Beşir Eryarsoy

GURABA YAYINLARI

ÇATAL ÇEŞME SOKAK DEFNE HAN No: 27 / 9
CAĞLOĞLU / İSTANBUL
TEL: (0212) 526 06 05
FAX: (0212) 522 49 98
guraba@hotmail.com

İçindekiler

MUKADDİME

Şüphesiz hamd Allah'ındır. O'na hamdeder, O'ndan yardım dileriz, O'ndan mağfiret diler, O'na tevbe ederiz. Nefislerimizin şerlerinden, amellerimizin kötülüklerinden O'na sığınırız. Allah kime hidayet verirse, onu kimse saptıramaz. Allah kimi saptırırsa kimse de ona hidayet veremez.

Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, O'nun bir ve tek olup, ortağı bulunmadığına şehadet ederim. Muhammed'in de Allah'ın kulu ve rasûlü olduğuna şehadet ederim. Allah ona, âline, ashabına, kıyamet gününe kadar izlerinden gidecek olanların hepsine salât ve selâm eylesin. (Rahmet buyursun.)

Şüphesiz yüce Allah bu dinin ebediyyen kalmasını takdir buyurmuş, kıyametin kopacağı zamana kadar onu korumayı hükmetmiştir:

"Muhakkak Zikr'i Biz indirdik, onu koruyacak olan da elbette Biziz." (el-Hicr, 15/9)

Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*- buyurdu ki:

*"Kıyametin kopacağı vakte kadar ümmetimden bir kesim hak üzere muzaffer olarak var olmaya devam edecektir."*1[1]

Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın bu hadisi, bu dinin belli bir taife (kesim)in şahsında temsil edilerek kalmaya devam edeceğini açıkça ifade etmektedir. Bu kesim ise, Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın dinde ayrılık ve ihtilaf halinde helak olacak fırkalardan istisnâ ettiği "fırka-i nâciye: kurtulmuş fırka"dır. Çünkü Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*- Ebû Hureyre -*Radıyallahu Anh*-'ın ve başkalarının kendisinden rivayet ettiği ve sahih olarak sabit olmuş hadiste şöyle buyurmaktadır:

"Yahudiler yetmişbir fırkaya, yahut yetmişiki fırkaya ayrılacak (ayrıldı), hristiyanlar da aynı şekilde. Benim ümmetim de yetmişüç fırkaya ayrılacaktır."2[2]

Yine Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-, Muâviye -*Radıyallahu Anh*- ve başkalarının naklettikleri rivayete göre şöyle buyurmuştur: *"...Hepsi ateştedir. Birisi müstesnâ, o ise cemaattır."3[3]*

İlim ehli ve hidayetin önderleri kurtuluşa eren bu fırkanın ehl-i sünnet ve'l-cemaat olduğunu ittifakla belirtmişlerdir.

Ehl-i sünnet ve'l-cemaat, ashab, tabiûn, selef-i salih ve hidayet imamları olan fazilet sahibi üç nesildeki hadis ve ilim ehli olup dinde fakih olan, onların izlerini sürüp, yollarını takip eden, onların gösterdikleri ve tutturdukları hidayet yoluna uymayan şeyleri ve dinde herhangi bir bid'ati sonradan ortaya çıkarmayan kimselerdir. Çünkü onlar Rablerinden gelmiş, apaçık bir delil üzere, apaydınlık bir yolda yürüyen kimselerdir. Hevâlar ve fitnelerin rüzgarlarının etkisi altında kalmadıkları gibi, bid'atler onları sapasağlam kulptan ve dosdoğru yoldan saptırmamıştı.

Ehl-i Sünnet Rasûlullah'ın, ashabının ve tabiûnun zahir ve bâtın hidayet yolunda yürüyen herkestir.

Allah Rasûlünün ashabının ve selef-i salihin izledikleri yol açık ve seçiktir. Bize yazılı olarak nakledilmiş ve korunmuştur. Bu da selef-i salihin anladığı ve amel ettiği şekliyle Allah'ın kitabı ve Allah Rasûlünün sünnetidir.

Bu işin açık seçik ortada olmasına rağmen çağımızda müslümanların bir çoğu kültürlerin karışıp, bid'atlerin yayılması, sapık fırka ve mezheblerin üstünlük sağlamış olmaları dolayısıyla din ve akideleri ile ilgili birçok hususu bilmemektedirler.

1[1] Hadis müttefeku'n-aleyh'dir. (Buharî ve Müslim tarafından rivayet edilmiştir.) Bk. Buharî, Menakıb, 27; Fethu'l-Barî, IV, 623; Müslim, İmare, Hadis 1920-1921.

2[2] Tirmizî rivayet etmiş olup: Bu hasen, sahih bir hadistir demiştir. V, 25, İman, Babu mâ câe fiftiraki hâzihi'l-ümme.

3[3] Ahmed, Müsned, IV, 102; İbn Ebi Âsım, I, 7-8; Hâkim, el-Müstedrek, I, 128; el-Elbanî, Zilalu'l-Cenne adlı eserinde sahih olduğunu belirtmiştir.

Müslümanların pek çoğu tarafından bilinmeyenler arasına katılanlardan birisi de ehl-i sünnet ve'l-cemaat kavramı, onların usulü ve hidayetleri (izledikleri yol)dır. Bu ise birtakım bilgisizlerin ehl-i sünnetin geçip gitmiş bir tarih olduğunu yahutta ortada bu şekilde nitelendirilebilecek bir kesimin olmadığını ya da selefin izledikleri yolların ancak nazari ve ideal birtakım esaslardan ibaret bulunduğunu ya da bütün müslümanların meşreblerinin farklılığına rağmen sünnet üzere bulunduklarını yahutta sünnet yol ve yöntemlerini zamanın silip süpürdüğünü, artık yenileme hareketleri ile yeni alternatifler bulmanın kaçınılmaz olduğunu ileri sürecek hale gelmelerine sebeb teşkil etmiştir.

Nitekim son zamanlarda sünnet ve cemaate aykırı birtakım fırka ve cemaatlerin kendilerinin ehl-i sünnet ve'l-cemaat olduklarını yahut ehl-i sünnet ve'l-cemaatin kendilerinden olduklarını ya da kendilerine katıldıklarını iddia edecek şekilde bazı tez ve iddialar ortaya çıkmıştır.

Bu iddia ve tezlerin akaidlerinin, yöntemlerinin ve amellerinin açık seçik ve çizgileri belirgin ehl-i sünnet ve'l-cemaat yöntemi ile karşılaştırılmak suretiyle tahkike ve delillendirilmeye ihtiyacı vardır. Böylelikle bu iddianın gerçek değeri ortaya çıkmış olur.

Kanaatimce bu hususu en mükemmel şekilde ortaya koyacak üslup bizzat ehl-i sünnetin kendilerinin açıkladığı şekliyle ehl-i sünnet ve'l-cemaat kavramını yaygınlaştırmaktır. Bundan önce ise sünnet bunu açıklamış, ashab ve tabiûn bunu beyan etmiştir. Fazilet sahibi ilk üç asırdaki salih selefimiz (geçmişimiz)in hidayet önderlerinin ve onlardan sonra günümüze kadar gelenlerin yöntemleri ile kilometre taşları belirginlik kazanmıştır.

Bu kısa çalışmamı sunarak gücüm oranında Kur'ân-ı Kerim ve sünnette ehl-i sünnet ve'l-cemaat kavramına açıklık kazandırmaya çalışarak işin netleşmesine katkıda bulunmaya çalıştım. Bunu yaparken kavramı ehl-i sünnet ve'l-cemaatin kendisini oluşturan ashab, tabiûn, hidayet önderi olan selef-i salihimizin anladığı şekliyle ortaya koymaya gayret ettim. Bu hidayet önderleri dinde hadis ve fıkıh ehli olarak bilinen, kendilerine uyulan, ümmetin kendilerinden razı olup, güzel bir kabul ile karşılayarak dinlerini kendilerinden öğrendiği kimselerdir. O halde ehl-i sünnet ve'l-cemaat neyin ne ve nerede olduğunu bilen evin (yurdun) sakinleridir. "Mekkeliler onun yollarını daha iyi bilir."[4[4]] Bu çalışma benim bu hususa özetle açıklık kazandırmak maksadıyla ortaya koyduğum bir çaba olup, esasen imkânları kısıtlı olan bir kimsenin mütevazi bir gayretidir.

Yüce Allah'tan bunu faydalı kılmasını, dinini aziz kılıp, kelimesini yüceltmesini, salih kullarını zafere kavuşturmasını dilerim. O elbetteki bunu yapacak olan ve buna kadir olandır. Allah'ım Muhammed'e, onun aile halkına ve bütün ashabına salât ve selâm eyle, onlara bereketler ihsan et.

Nâsır b. Abdülkerîm el-Akl

[4[4]] Bu bir yerde bulunanları, oranın gizli köşe bucaklarını, başkalarının kolay kolay bilemedikleri yerlerini, bir işle uğraşanların o iş ve mesleğin inceliklerini, püf noktalarını daha iyi bileceklerini anlatmak üzere söylenmiş bir darb-ı mesel (atasözü)dir. (Çeviren)

BİRİNCİ BÖLÜM

SÜNNET KAVRAMI

Bu bölümde açıklığa kavuşturulacak hususlar:
Sözlükte sünnetin tanımı,
Kur'ân-ı Kerim'de sünnetin anlamları,
Nebevî sünnette sünnetin bazı anlamları; Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın hadisi, ashab, tabiîn ve selef-i salihe göre sünnet kavramı:
1- Kur'ân-ı Kerim'in dışında bir delil olarak sünnet.
2- Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın sahib olduğu ilim, amel, hidayet ve mutlak olarak getirdiği herşey demek olan sünnet.
3- Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın bid'at ve dinde sonradan uydurulan şeylerin karşıtı olan teşrî buyurduğu ve takrir ettiği şeyler anlamında sünnet.
4- Bazan nafile demek olan sünnet.
5- İlim ve amel hususunda selefin durumu hakkında (ittiba: onlara uymak) anlamı ile kullanılan sünnet.
6- Dinin esasları ve akide meseleleri anlamında sünnet.
7- Müteahhirûna göre sünnet kavramı.
8- "Hadis" anlamında sünnet.
9- Nafile ve müstehablar anlamıyla sünnet.

Sözlükte Sünnet [5[5]]:

Sözlükte sünnet "senne, yesinnu, yesunnu, sennen: sünnet kıldı-kılar, sünnet kılmak" şeklinde. Sünnet kılınana "mesnun" denilir. "Senne'l-emra: O işi açıkladı" demektir.
Sünnetin bir diğer anlamı sîyret (yaşayış tarzı) tabiat ve gidilen yol demektir. Allah'tan gelen sünnet de O'nun hükmü, emri ve yasakları demektir.
Böylelikle aşağıdaki hususların sünnetin sözlük anlamları arasında yer aldığı sonucuna varıyoruz:
1- Sîyret (yaşayış tarzı) ve yol: İster güzel, ister çirkin olsun Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın şu hadisinde bu anlamda kullanılmıştır:
"Kim güzel bir sünnet ortaya koyarsa, onun ve onunla amel edenlerin ecri ona verilir. Kim de kötü bir sünnet ortaya koyarsa..."[6[6]]
İbn Manzur "Lisanu'l-Arab"da şöyle demektedir: "Hadis-i şerifte sünnet ve bu kökten türeyen lafızlar defalarca kullanılmıştır. Bunun asıl anlamı yol ve sîyrettir."[7[7]]
2- Cilalamak ve süslemek: Senne'ş-şey'e yesunnuhû sennen, sennenehû: onu cilaladı ve süsledi demektir.[8[8]]
Sünnet: Cilalı oluşu, parlaklığı ve düzgünlüğü sebebiyle yüz demektir. Mesnûn da: Cilalanmış anlamındadır.[9[9]]

[5[5]] Bk. el-Kamusu'l-Muhit, IV, 238-239; Lisanu'l-Arab, XIII, 220-225, Muhtaru's-Sıhah, 317.
[6[6]] İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, XIII, 235, "Senene" maddesinde böylece kaydetmiş olup, Müslim, Zekat, 1017'de şu lafızla rivayet etmiştir: *"Kim İslamda güzel bir sünnet ortaya koyarsa (senne) ona onun da ecri, ondan sonra da onunla amel edenlerin ecri hiçbirisinin ecirlerinden bir şey eksiltilmeksizin verilecektir. Kim de İslamda kötü bir sünnet ortaya koyarsa (senne)..."*
[7[7]] Lisanu'l-Arab, XIII, 225.
[8[8]] Lisanu'l-Arab, XIII, 223; el-Kamusu'l-Muhit, IV, 238.
[9[9]] Lisanu'l-Arab, XIII, 224.

3- Takviye (güçlendirmek, pekiştirmek): Arablar: Ekşi bitkiler develere yol almaya karşı güç verir (yesunnu). Tıpkı bilemenin bıçağın keskin tarafını güçlendirdiği gibi[10][10] derler.
“Yesunnu” fiilinden “es-sinân” güç kuvvet demektir.[11][11]
4- Açıklamak: Allah’ın sünneti, O’nun hükümleri, emri ve yasakları demektir. Allah bunları insanlara sünnet kıldı: Bunları açıkladı, demektir. Allah bir sünnet ortaya koydu: Dosdoğru bir yolu açıkladı, anlamındadır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
”Bu önce geçenlerde Allah’ın geçerli kıldığı sünnetidir.” (el-Ahzab, 33/38, 62)
Görüldüğü gibi bu buyrukta, Allah bunu sünnet kıldı, ifadesi onu açıkladı demektir.[12][12]
Bu sözlük anlamlarından, sünnetin şer’î bir terim olarak: Peygamber *-sallallahü aleyhi vesellem-*’ın genel çerçevesi ile söz, fiil ve takrirlerinde izlediği sîret (yaşayış tarzı) ve yol anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır.
Nitekim sözlük anlamı ile bu kullanımların bir çoğu Kur’ân-ı Kerim ve hadis-i şerifte de -ileride açıklanacağı üzere- geçmiş bulunmaktadır.

Kur’ân-ı Kerim ve Sünnette “Sünnet”:

Sünnetin manası Kur’ân-ı Kerim’de, hadiste ashab-ı kiramdan ve selef-i salihten gelen rivayetlerde (eserlerde) çeşitli şekillerde kullanılmış bulunmaktadır. Bunların çoğunluğu da Peygamber *-sallallahü aleyhi vesellem-*’ın söz, fiil ve takrirlerinde yaptığı teşrîler ile bütün hallerinde izlediği sair hidayet ve rehberliği anlamlarında kullanılmıştır.

Kur’ân-ı Kerim’de “Sünnet”in Bazı Anlamları

1- Kur’ân-ı Kerim’de “sünnet” lafzı yol, sîret, geçmişlerin izledikleri yol anlamında kullanılmıştır. Bu yol kimi zaman övülen bir yol olabilir, bu da hak ve hidayet yoludur. Yüce Allah’ın şu buyruğunda bu anlamda kullanılmıştır:
”Allah size açıkça bildirmek, sizi sizden öncekilerin sünnetlerine iletmek... ister.” (en-Nisa, 4/26)
Yani yüce Allah sizden öncekilerin yollarına iletmek ister. Bu da onların öğülmeye değer olan yollarıdır.[13][13]
“Sünnetullah: Allah’ın sünneti” bazan yerilen bir işe karşılık Allah’ın cezası anlamında kullanılmıştır. Bu da onun peygamberlerine karşı gelip, sapıklık ve batıl içerisinde kalmaya devam eden ümmetlerin helak edilmesi demektir. Yüce Allah’ın şu buyruğu bu kabildendir:
”Eğer (şirke) dönerlerse, kendilerinden öncekilerin sünneti muhakkak devam etmiş olur.” (el-Enfal, 8/38)[14][14]
Yani sırat-ı müstakimi bırakıp, başka yolları izledikleri için Allah’ın onları helak etmesi gerçekleşmiştir, geçip gitmiştir.
Yüce Allah’ın şu buyruğunda da bu anlamdadır:
”Öncekilerin sünneti de geçmiş bulunduğu halde...” (el-Hicr, 15/13)[15][15]
Bu da yalanlamaları üzerine yüce Allah’ın o kavimleri helak etmekte sünnet kıldığı yol anlamındadır.
2- “Sünen” lafzı geçmiş ümmetlerin karşı karşıya kaldığı defalarca tekrarlanan hadiseler ve olaylar anlamında da kullanılmıştır. Yüce Allah’ın şu buyruğunda bu anlamdadır:

---

[10][10] Lisanu’l-Arab, XIII, 220.
[11][11] Lisanu’l-Arab, XIII, 221.
[12][12] Lisanu’l-Arab, XIII, 225.
[13][13] Bk. İbn Kesir, Tefsir, I, 411, en-Nisa, 4/26. âyetin tefsiri; eş-Şevkanî, Fethu’l-Kadir, I, 452 aynı âyetin tefsiri.
[14][14] Ayrıca bk. eş-Şevkanî, Fethu’l-Kadir, bu âyetin tefsiri.
[15][15] Ayrıca bk. eş-Şevkanî, Fethu’l-Kadir, bu âyetin tefsiri.

"Sizden evvel birçok sünnetler gelip geçmiştir. Onun için yeryüzünde gezin dolaşın da yalanlayanların sonları nice oldu görün." (Âl-i İmrân, 3/137)
Yani yüce Allah'ın peygamberleri yalanlayan ümmetler hakkında sünnet olarak kıldığı birtakım olaylar sizden önce geçip gitmiş bulunmaktadır.
3- "Sünnetullah" lafzı O'nun hükmü asla geri kalmayan, değişmez kazası anlamında da kullanılmıştır. Yüce Allah'ın şu buyrukları bu türdendir:
"Bu daha önce geçenler hakkında Allah'ın sünnetidir. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın." (el-Ahzâb, 33/62)
"(İşte bu) Allah'ın öteden beri süregelen sünnetidir. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın." (el-Feth, 48/23)
"(Bu) senden önce gönderdiğimiz peygamberler için de uyguladığımız sünnetimizdir. Sen bizim sünnetimizde hiçbir değişiklik bulamazsın." (el-İsra, 17/77)
O halde burada sünnet yüce Allah'ın hükmettiği ve kesin olarak hükme bağladığı sabit, değişmez adet anlamındadır.[16][16] Son iki anlamı birbirine yakındır.
4- Kur'ân-ı Kerim'de İbrahim (a.s)'ın yaptığı şu dua birkaç defa tekrarlanmış bulunmaktadır:
"Rabbimiz onların arasından kendilerinden onlara âyetlerini okuyan, onlara kitabı ve hikmeti öğreten... bir peygamber gönder." (el-Bakara, 2/139)
Yüce Allah peygamberi Muhammed -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'a şöyle buyurmaktadır:
"Allah sana kitabı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediklerini öğretmiştir." (en-Nisa, 4/113)
Bir başka yerde de yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"O ümmiler arasında kendilerinden onlara karşı onun âyetlerini okuyan, onları arındıran, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir. Halbuki daha önceden apaçık bir sapıklık içinde idiler." (el-Cuma, 62/2)
O halde (burada sözü edilen) "kitab" Kur'ân-ı Kerimdir. "Hikmet" ise sünnettir.[17][17]
Aynı zamanda hikmet ile nitelendirilen sünnet, burada Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın hidayeti, sözü, fiili ve sîyreti anlamındadır.

Sünnette (Yani Hz. Peygamberin Hadisinde) "Sünnet"in Anlamlarından Bazıları Ve Ashab İle Selefe Göre Sünnet Mefhûmu:

Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'dan vârid olduğu ve selefin kavradığı şekliyle sünnetin anlamlarını inceleyip, tesbit etmek uzunca bir araştırmayı gerektirir. Ancak burada açıkça tesbit ettiğim bazı hususları özetle kaydedeceğim:

a- Kur'ân-ı Kerim'den Sonraki Kaynak Olarak Sünnet:

Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'dan gelen rivayetlerde Kur'ân-ı Kerim'den sonraki kaynak olarak sünnetin kullanıldığı rivayetler gelmiştir. Bu, vahyin ikinci türü anlamında olup, Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'dan Kur'ân-ı Kerim'in dışında mutlak olarak gelen rivayetler kastedilir. Bu bakımdan: Allah'ın Kitabı ve Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın sünneti denilir. Buna göre burada sünnet din ve şeriatın kaynaklarından ikinci kaynak anlamındadır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de yüce Allah'ın şu buyruğunda bu anlamda kullanılmıştır:
"Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın." (el-Ahzab, 33/34)
"Onlara kitabı ve hikmeti öğreten..." (el-Bakara, 2/129)
"Ve biz sana kitabı ve hikmeti indirdik." (en-Nisa, 4/113)
'Onlara kitabı ve hikmeti öğreten..." (el-Cuma, 62/2)

---
[16][16] Bk. İbn Kesir, Tefsir, III, 49, el-İsra, 17/77. âyetin tefsiri.
[17][17] İbn Kesir, Tefsir, I, 475 ve I, 162; Ayrıca bk. eş-Şevkanî, Fethu'l-Kadir, V, 225, bu âyetin tefsiri; İbn Teymiye, Mecmuu'l-Fetâvâ, III, 363.

Bu âyet-i kerimelerde ve başkalarında "kitab"dan kasıt Kur'ân-ı Kerim, "hikmet"ten kasıt sünnettir.[18[18]] -Az önce işaret ettiğimiz gibi.- Bu âyet-i kerimelerde sünnet Kur'ân-ı Kerim'den başka bir kaynaktır.

Aynı şekilde Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'dan gelen rivayetlerde de bu iki kaynak birbirinden ayrı kaynaklar olarak ifade edilmiştir. Malik'in Muvatta'da rivayet ettiği hadis bunlardan birisidir: Malik'in belirttiğine göre kendisine Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın şöyle buyurduğu ulaşmıştır:

"Ben aranızda iki şey bırakıyorum. O ikisine sımsıkı sarıldığınız sürece asla sapmayacaksınız: Allah'ın Kitabı ve Rasûlünün Sünneti."[19[19]]

Hâkim'im el-Müstedrek'te, İbn Abbâs'tan kayd ettiği şu rivâyet de buna benzemektedir:

"Aranızda öyle şeyler bırakıyorum ki, onlara sarıldığınız sürece ebediyyen sapmayacaksınız: Allah'ın Kitabı ve Peygamberinin Sünneti..."[20[20]]

Bunu Hâkim de yakın bir rivayetle Ebu Hureyre'den kaydetmiş ve şunu eklemiştir:

"Her ikisi de Havzda benimle buluşacakları vakte kadar asla ayrılmayacaklardır."[21[21]]

Böylece Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*- mushaflarda yazılı, okunan Allah'ın kelamı olan Kur'ân-ı Kerim ile kendi sünnetinin farklı şeyler olduğunu göstermiş bulunmaktadır.

Muaz b. Cebel -*Radıyallahu Anh*-'ın rivayet ettiği hadiste belirtildiğine göre de Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*- kendinizi Yemen'e gönderdiğinde şöyle sormuş:

"Sana hüküm vermek üzere bir husus arzedildiğinde nasıl hükmedeceksin?" Muaz:

"Allah'ın kitabı ile hükmederim" deyince, Peygamber:

"Eğer Allah'ın kitabında olmazsa?" diye sorunca, Muaz:

"O halde Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın sünneti ile... (hükmederim)" demiştir.[22[22]]

Burada Muaz sünneti Kur'ân-ı Kerim'den ayrı bir kaynak olarak söz konusu etmiş, Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*- da onun bu ayırımını reddetmemiştir.

Huzeyfe -*Radıyallahu Anh*-'ın zikrettiği hadis de bunun gibidir: Bize Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*- iki hadis aktardı. Bunlardan birisini gördüm, diğerini de bekliyorum. O bize dedi ki:

"Şüphesiz emanet yiğit adamların kalblerinin köküne inmiştir. Sonra onlar Kur'ân-ı Kerim'den öğrendiler, sonra da sünnetten öğrendiler..."[23[23]]

Burada "sünnet" Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın Kur'ân-ı Kerim'in dışında getirdikleridir.

Aynı şekilde selefin (Allah onlardan razı olsun) de "sünnet" lafzını Kur'ân-ı Kerim'in dışında Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'dan gelen rivayetler hakkında kullandıklarını görüyoruz. Onlar: "Allah'ın kitabı ve Rasûlünün sünneti" dedikleri gibi "Kur'ân ve sünnet" de diyorlardı.

Bu şekildeki kullanım ashabın ve selefin sözlerinde ve onlardan gelen rivayetlerde pek çoktur. Yüce Allah'ın:*"Onlara kitabı ve hikmeti öğreten..."* (el-Cuma, 62/2) buyruğunu ashab ve tabiînin bazılarının kitabı Kur'ân-ı Kerim, hikmeti de Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın sünneti diye tefsir ettikleri önceden geçmiş bulunmaktadır.[24[24]] Bunlardan bazılarını da burada belirtelim:

[18[18]] Hikmetin sünnet diye açıklandığına dair seleften gelen rivayetler için bk. el-Lâlekaî, Şerhu Usuli İtikadi Ehli's-Sünneti ve'l-Cemaati, I, 71. Tahkik: Dr. Ahmed Sa'd Hamdan; ve İbn Teymiye, Mecmuu'l-Fetâvâ, III, 366.

[19[19]] Muvatta', 899, Kader, I, Hadis: 3. 2/A el-Hakim, el-Müstedrek, I, 93, el-Elbanî, Sahihu'l-Camii's-Sağir, III, 39'da sahih olduğunu belirtmiştir.

[20[20]] el-Hakim, el-Müstedrek, I, 93, el-Elbani, Sahihu'l-Camii's-Sağir, III, 39'da sahih olduğunu belirtmiştir.

[21[21]] el-Hakim, el-Müstedrek, I, 93, el-Elbani, Sahihu'l-Camii's-Sağir, III, 39'da sahih olduğunu belirtmiştir.

[22[22]] Darimî, Sünen, s. 57.

[23[23]] Buharî, Fiten 13; Fethu'l-Barî, XIII, 38, İ'tisam, 2; Fethu'l-Barî, XIII, 249; Müslim, İman 64, Hadis: 143, I, 136.

[24[24]] Bk. İbn Teymiye, Mecmuu'l-Fetava, III, 366.

İbn Abbas *-Radıyallahu Anh-* dedi ki: "Kim, Allah'ın kitabında olmayan, Rasûlullah *-Sallallahü aleyhi vesellem-*'ın sünnetinden, daha önce uygulaması bulunmayan herhangi bir işi ortaya çıkartırsa..."[25][25]

Abdullah b. Mesud *-Radıyallahu Anh-* diyor ki: "Bize yüce Allah'ın kitabında yahutta Allah'ın peygamberinin sünnetine dair bildiğimiz herhangi bir husus hakkında soru sorarsanız, biz de onu size bildiririz. Fakat sizin sonradan uydurduğunuz şeylere gücümüz yetmez."[26][26]

Ebû Seleme b. Abdu'r-Rahman (vefatı: 94 h.) Hasan-ı Basri'ye (vefatı: 110 h.) dedi ki: "Bana ulaştığına göre sen kendi görüşüne göre fetva veriyormuşsun. Rasûlullah *-Sallallahü aleyhi vesellem-*'ın sünneti yahut Allah tarafından indirilmiş kitabın bir hükmü ile olmadıkça sakın kendi görüşüne göre fetva verme."[27][27]

İmam Abdullah b. Avn el-Basrî (vefatı: 150 h.)'ın şu sözünde de bu anlamda kullanılmıştır: "Üç husus vardır ki onları hem kendim için, hem kardeşlerim için severim: Bu sünneti öğrenmeleri, ona dair soru sormaları, bu Kur'ân'ı iyice bellemeye çalışmaları, insanlara ona dair soru sormaları ve hayır ile olmadıkça insanlara ilişmemeleri."[28][28]

Yahya b. Ebi Kesir *-Allah'ın rahmeti üzerine olsun-* (vefat: 129 h.) de şöyle demiştir: "Sünnet Allah'ın kitabına dair hüküm verici konumdadır."[29][29]

Abdullah b. Ömer, Cabir b. Zeyd *-Radıyallahu Anhum-*'a şöyle demiştir: "Natık bir Kur'ân yahut uygulanagelmiş bir sünnet ile olmadıkça sakın fetva verme."[30][30]

Hassan b. Atiyye -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- (vefat: 120 h.) dedi ki: Cebrail, Rasûlullah *-Sallallahü aleyhi vesellem-*'a Kur'ân'ı indirdiği gibi, sünneti de indirirdi."[31][31]

O halde din Allah'ın kitabı olan ve o emin ruhun Muhammed *-Sallallahü aleyhi vesellem-*'a indirdiği Kur'ân-ı Kerim ile diğeri Rasûlullah *-Sallallahü aleyhi vesellem-*'ın sünnetinden ibaret olan iki kaynaktan öğrenilir. Onun sünneti sözleri, fiilleri, takrirleri, yaşayışı ve siretidir. İşte seleften gelen bu rivayetlerdeki bu taksimden maksat budur.

Sünnetin bu şekildeki anlaşılması bazı usul alimleri ile dilbilginlerinin sünneti tariflerine uygun düşmektedir: Şatıbî *-Allah'ın rahmeti üzerine olsun-* (vefat: 790 h.) el-Muvafakat adlı eserinde şöyle demektedir: "Sünnet lafzı -özel olarak- Kitab-ı Aziz'de hakkında nass bulunmayan ve Peygamber *-Sallallahü aleyhi vesellem-*'dan nakil yoluyla gelen şeyler hakkında kullanılır."[32][32]

İbn Manzur da "Lisanu'l-Arab"da şöyle demektedir: "Hadiste sünnet lafzı ve bu kökten türeyen lafızlar çokça tekrar edilmiştir. Bunun asıl anlamı: Yol ve siret (yaşayış)dır. Şeriatte sünnet kullanılacak olursa, onunla Peygamber *-Sallallahü aleyhi vesellem-*'ın emrettiği, yasakladığı ve teşvik ettiği Kitab-ı Aziz'in ifade etmediği hususlar -söz ya da fiil olsun- kastedilir. Bundan dolayı şeriatın delilleri: Kitab ve Sünnettir yani Kur'ân ve hadistir denilir."[33][33]

b- Peygamber -Sallallahü aleyhi vesellem-'ın İlmi, Ameli, Rehberliği ve Mutlak Olarak Onun Getirdiği Herşey Demektir:

Hadis-i şerifte "sünnet"in, Peygamber *-Sallallahü aleyhi vesellem-*'ın rehberliği ve yaptıkları hakkında çokça kullanıldığı görülmektedir. Peygamber *-Sallallahü aleyhi vesellem-*'dan sahih

---

[25][25] İbn Vaddah, el-Bid'a, s. 38.
[26][26] Darımî, I, 46.
[27][27] Darımî, I, 59.
[28][28] Buharî, İ'tisam Bab: el-İktidâu bi Süneni Rasûlillah (s.a); Fethu'l-Barî, XIII, 248.
[29][29] Darımî, I, 144; İbn Batta, eş-Şerhu ve'l-İbane, s. 128.
[30][30] Darımî, I, 60.
[31][31] eş-Şerhu ve'l-İbane, s. 128; İbn Teymiye, Mecmuu'l-Fetava, III, 366.
[32][32] el-Muvafakat, IV, 3.
[33][33] Lisanu'l-Arab, XIII, 225. Ayrıca bk. İbnu'l-Esir, en-Nihâye, II, 409-410.

olarak rivayet edilen Abdullah b. Amr -*Radıyallahu Anh*-'dan gelen şu hadis bunlardan birisidir. Abdullah b. Amr dedi ki: Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*- şöyle buyurdu:
"Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir."[34[34]]
O halde burada sünnet Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın rehberliği ve uygulaması, amelidir.
Sünnet Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'dan rivayet edilen söz, fiil, takrir, yaşayış, şeriat ve Kur'ân-ı Kerim ile, sünnetin getirdiği din ile ilgili olarak gelen bütün rivayetler anlamında da kullanılabilir. Yani kapsamlı anlamı ile sünnetin kullanıldığı da olur. Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın el-İrbad b. Sâriye, -*Radıyallahu Anh*-'ın rivayet ettiği hadisteki şu sözlerinde bu anlamda kullanılmıştır:
"... Allah'tan korkun ve (meşru müslüman yöneticilere) dinleyip, itaat etmeye bakın. Gerçek şu ki aranızdan uzun ömür yaşayacak olanlar çokça ayrılıklar göreceklerdir. O vakit siz benim sünnetime ve raşid halifelerin sünnetine sımsıkı yapışmaya bakınız. Bu sünnete azı dişlerinizle yapışınız."[35[35]]
Buradaki anlamı ile sünnet Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın getirdiği bütün vahiy, şeriat, din, rehberlik ve ameldir. Raşid halifelerin ameli de bunların kapsamı içerisindedir. Bu da bir önceki anlamdan daha kapsamlıdır.
Aynı şekilde selefin "sünnet" tabirini Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın getirmiş olduğu din ve şeriat hakkında, mutlak olarak ilim ve amel hakkında, ayrıca ashabın, tabiûn'un ve bu ümmetin selefinin dinin usulü (itikadi hükümleri) ile furûu (fıkhî ve diğer hükümleri) ile ilgili olarak algıladıklarının tümü hakkında da kullandıklarını görebiliyoruz. Bu anlam sünnetin selef tarafından anlaşılmış en kapsamlı ve en geniş anlamıdır. Çünkü bu anlamı ile Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın gerek Kur'ân-ı Kerim'de, gerek sünnette getirdikleri ve ashabın bize naklettikleri İslamın getirmiş olduğu ilim, amel, akaid, ahkâm, faziletler ve güzel ahlâka dair bütün hususları kapsamaktadır. Bu aynı zamanda "raşid halifelerin sünneti"ni de kapsar. Hatta burada sünnet Allah'ın hidayet peygamberini kendisi ile göndermiş olduğu İslamı, özeliyle geneliyle ifade eder. Bu da hak din ve sırat-ı müstakimin kendisidir, müminlerin yoludur, İbrahim'in milleti olan haniflik dinidir.
Ebu Bekr es-Sıddik -*Radıyallahu Anh*-'ın söylediği: "Sünnet Allah'ın sapasağlam ipidir."[36[36]] sözü de bu anlamdadır.
Ubeyy b. Kâb -*Radıyallahu Anh*- dedi ki: "Size o yola ve sünnete sımsıkı sarılmanızı tavsiye ediyorum. Çünkü kim o yol ve o sünnet üzerinde bulunup da, Rahman'ı andığı vakit yüce Allah korkusundan ötürü gözleri yaşla dolarsa, o kimseyi Allah azablandırmaz."[37[37]]
Ömer b. Abdülazîz -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- de şöyle demiştir: "Sünneti ancak buna muhalif olarak gelen yanılmaları (neler olduklarını) bilen kimseler ortaya koymuştur."[38[38]]
Tabiînin büyüklerinden olan Abdullah b. ed-Deylemî -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- şöyle demiştir: "Bana ulaştığına göre dinin gitmeye başlaması sünneti terketmekle ortaya çıkar."[39[39]]
Yine o şöyle demiştir: "Bir halatın tel tel gitmesi gibi, sünnet te birer birer gidecektir."[40[40]]

34[34] Buharî, Nikâh, Bab: et-Terğibu fi'n-Nikah, Hadis: 5063; Fethu'l-Bâri, IX, 104; Ahmed, Müsned, II, 158; İbn Ebi Âsım, es-Sünne, I, 31, Hadis: 62; el-Elbanî ilgili notunda şöyle demektedir: "İsnadı sahihtir. Bütün ravileri Müslim'in şartına göre sika (güvenilir) ravilerdir."

35[35] İbn Ebi Âsım, es-Sünne, I, 39, Bab: 16, Hadis: 54, el-Elbanî hadis ile ilgili notunda şöyle demektedir: "İsnadı sahihtir. Ravileri sika (güvenilir) ravilerdir." Buna yakın bir rivayeti Ebu Davud, Luzumü's-Sünne, Hadis: 4607; Tirmizî, İlim 16, Hadis: 2678; Ahmed, el-Müsned, IV, 126; el-Beyhakî, el-İ'tikad, s. 131.

36[36] eş-Şerhu ve'l-İbane, s. 120.

37[37] Ebu Nuaym, el-Hilye, I, 352-353; el-Lâlekaî, I, 54, no: 10. Muhakkık bu ifadeyi İbnu'l-Mübarek, ez-Zühd, II, 21-22'ye de atfetmektedir.

38[38] İbn Vaddah, el-Bid'a, s. 38.

39[39] Darimî, I, 45; İbn Vaddâh, el-Bid'a, s. 38.

40[40] İbn Vaddah, el-Bid'a, s. 66.

Hasan-ı Basrî ve Süfyan -*Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun*- yüce Allah'ın:*"Sonra biz seni dinden bir şeriate sahib kıldık. Sen de artık ona uy."* (el-Casiye, 45/18) buyruğunu: Sünnet üzere kıldık, diye açıklamışlardır.41[41]

Mekhûl -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefat: 113 h.) de şöyle demektedir: "Sünnet iki türlüdür. Birincisi alınması farz, terki küfür olan sünnet, diğeri alınması fazilet, onu bırakıp başkasına yönelmek ise harec (günah) olan sünnettir."42[42]

Bu anlamı ile dinin usulünü (akaidini) ve furûunu (diğer hükümlerini) kapsar.

İbn Receb -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- "Camiu'l-Ulumi ve'l-Hikem" adlı eserinde şunları söylemektedir: "Sünnet yol ve yaşayış demektir. Bu Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın ve raşid halifelerinin üzerinde bulundukları itikad, amel ve sözlere sımsıkı yapışmayı kapsar. İşte kâmil sünnet bu demektir. Bundan dolayı selef eskiden sünnet adını ancak bütün bunları kapsayan şeyler hakkında kullanırlardı. Bu anlamdaki sözler el-Hasen, el-Evzaî ve el-Fudayl b. İyad'dan rivayet edilmiştir."43[43]

Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- şöyle demektedir: "Sünnet şeriatın kendisidir. Sünnet Allah ve Rasûlünün din olmak üzere teşrî ettikleridir."44[44]

Adî b. Müsafir -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- izinden gidenlere yazmış olduğu "el-Vasiyetu'l-Kübrâ" adlı risalesinde de şunları söylemektedir: "Siz -Allah sizi ıslah etsin- biliyorsunuz ki kendisine uyulması gereken, sahibleri övülen ve onlara muhalefet edenlerin yerildiği sünnet, Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın itikadi hususlarda, ibadete dair hususlarda ve din ile ilgili diğer hususlardaki sünnetidir. Bu ise ancak Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'dan sabit olan söz ve fiillerini; terkettiği söz ve amellerini belirten hadisleri, diğer taraftan önden gidenlerin (es-sâbikûnun) ve onlara güzelce uyanların izledikleri yolları bilmekle mümkündür."45[45]

Bu anlamı ile onlara göre sünnet, hadis hakkında kullanılan anlamından daha kapsamlıdır.

İmam Abdurrahman b. Mehdî -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefat: 198 h.) de şöyle demektedir: "İnsanlar çeşitlidir. Kimileri sünnette de imamdır, hadiste de imamdır. Kimisi sadece hadiste imamdır. Sünnette ve hadiste imam olan kişi ise Süfyan es-Sevrî'dir..."46[46]

O bu sözleriyle hadisten daha genel kapsamlı olan geniş anlamı ile sünneti kastetmektedir.

c- Peygamber -Sallallahü aleyhi vesellem-'ın Teşrî Buyurduğu Yahut Takrir Ettiği ve Dindeki Bid'at ve Sonradan Uydurma Şeylerin Karşıtı Anlamı ile Sünnet:

Sünnet, Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın teşrî buyurduğu ve dindeki muhdesât (sonradan ortaya çıkartılmış şeyler, bid'atler) karşıtı anlamı ile vârid olduğu gibi, onun ikrar ettiği amel anlamına da gelir. Yani ondan sonra değil de onun döneminde ortaya konulan şey demek olur. Çünkü ondan sonra meydana çıkartılan şeye bid'at denilir. Bu da Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın: *"İşlerin en kötüleri ise sonradan ortaya çıkartılan şeylerdir, sonradan ortaya çıkartılan herbir şey ise bir bid'attir."*47[47] hadisinden alınmıştır. Buharî ile Müslim'de de Peygamber efendimizin şöyle buyurduğu kaydedilmektedir: *"İşlerin en kötüleri sonradan ortaya çıkartılanlardır."* Müslim'de şu fazlalık vardır: *"Ve her bid'at bir dalâlet (sapıklık)tır."*48[48]

41[41] Bk. el-Lâlekaî, I, 69 ve ilgili not.
42[42] Darimî, I, 145.
43[43] Camiu'l-Ulûmi ve'l-Hikem, 230.
44[44] Mecmûu'l-Fetâvâ, IV, 436.
45[45] Mecmuu'l-Fetava, III, 378.
46[46] el-Cerhu ve't-Ta'dil, I, 118 -Mukaddime-; el-Lâlekâî, I, 63.
47[47] İbn Ebi Âsım, es-Sünne 24, I, 16'da rivayet etmiş olup, el-Elbanî sahih olduğunu söylemiştir.
48[48] Buhari ve Müslim rivayet etmişlerdir. Bk. Buharî -Fethu'l-Barî ile birlikte-, XIII, 249; Müslim, II, 592.

İşte Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın: *"Her kim İslamda güzel bir sünnet ortaya koyarsa, o kimseye hem onun ecri, hem de ondan sonra onunla amel edenlerin ecri verilir ve onlardan hiçbirisinin ecrinden herhangi bir şeyin eksilmesi sözkonusu olmaz. Her kim de İslamda kötü bir sünnet ortaya koyarsa, hem onun vebali hem de ondan sonra onunla amel edenlerin vebali o kimsenin üzerine olur ve onlardan hiçbir kimsenin vebalinden herhangi bir şeyin eksiltilmesi söz konusu olmaz."*[49[49]] buyruğu böyle yorumlanır.
Hz. Peygamberin şu sözleri de bu kabildendir: "Muaz size bunu böylece sünnet kıldı. Artık siz de onu yapınız."[50[50]]
Bu, cemaatle namaz kılma esnasında imamın arkasında yetişilemeyen ve sonradan kılınan namazın kazası ile ilgilidir. Bu da Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*- bunu ikrar ve kabul ile karşıladığından ötürü meşru ve güzel sünnet kabilindendir. Sünnet'in bazan önceki ümmetlerin dinde ortaya koydukları kötü fiil ve sapıklıkları anlatmak için kullanıldığı da olmuştur. Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın şu buyruğu bu kabildendir: *"Sizden öncekilerin sünnetlerine andolsun ki uyacaksınız..."*[51[51]]
Bu da dinde bid'atler işlemek hususunda onların izledikleri yollara ve onların gidişatına uyacaksınız demektir. Bu kullanım sözlük anlamı gözönünde bulundurularak yapılmıştır.
Peygamberin hadislerinde yaşayış ve gidilen yol anlamında sünnet çokça kullanılmıştır. İbnu'l-Esir şöyle demektedir: "Hadis-i şerifte sünnet ve sünnet kökünden türeyen lafızlar çokça tekrarlanmıştır. Bunların asıl anlamı ise siret (yaşayış) ve gidilen yol demektir."[52[52]] Bu sözleriyle sünnetin sözlük anlamını kastetmektedir. Şarî ise sünnetin şer'î anlamına Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*- ile raşid halifelerin şeriat olarak ortaya koydukları ile özel bir anlam kazandırmış ve ondan sonra ortaya konulanlara da bid'at adını vermiştir.
Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*- tarafından sünnetin bid'atin karşıtı olarak kullanıldığına dair rivayetler de gelmiş bulunmaktadır. İmam Ahmed'in Gudayf b. el-Haris -*Radıyallahu Anh*-'dan naklettiği Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın şu buyruğu bu kabildendir: *"Bir kavim, bir bid'at ihdas etti mi mutlaka sünnetten onun benzeri kaldırılır..."*[53[53]]
Aynı şekilde sünnet lafzı hadiste birinin diğerinin benzeri olması, bir yola yahutta önceki bir hükme kıyas edilmesi anlamında da kullanılmıştır. İmam Malik'in -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- naklettiği şu rivayet bu kabildendir: Ömer b. el-Hattab -*Radıyallahu Anh*- mecusileri sözkonusu ederek dedi ki: Onlara ne yapacağımı bilemiyorum. Bunun üzerine Abdurrahman b. Avf -*Radıyallahu Anh*- dedi ki: Ben Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ı şöyle buyururken dinlediğime tanıklık ederim. *"Onlara kitab ehlinin sünnetini uygulayınız."*[54[54]]
Yani mecusiler tabi olacakları hükümler itibariyle cizye hususunda kitab ehline kıyas edilirler.

[49[49]] Müslim, 15, Hadis: 1017, IV, 2059-2060.
Bazı bid'atçiler bu gibi hadislere sarılarak bu hadislerin kendilerinin "güzel" diye nitelendirdikleri bid'atleri onayladığını iddia ederler. Mevlid ve benzeri bid'atler gibi. Ancak bu hadis, bu gibi bid'atlerin meşruluğunu ortaya koyan bir delil olarak gösterilemez. Çünkü Peygamber -*sallallahu âleyhi vesellem*- sonradan ortaya konulan şeyleri ve bid'atleri yasaklamış, bunların kayıtsız ve şartsız olarak sapıklık olduğunu açıklamıştır. Diğer taraftan bu hadis Peygamber -*sallallahu âleyhi vesellem*- hayatta iken ashabın içtihadları ile ortaya koymuş oldukları birtakım amelleri nitelendirmek ve o amelleri kabul ettiğini ifade etmek için vârid olmuşlardır. Dolayısıyla bunlar onun bir teşrîi olmaktadır. Bundan sonra da ashab bid'atlere karşı, sonradan uydurulan şeylere karşı savaşa soyunmuşlar, buna dair sözler söylemişler ve bid'atlerden sakındırmışlardır.
[50[50]] Ahmed, el-Müsned, V, 246.
[51[51]] Buharî, İ'tisam, 14, Fethu'l-Barî, XIII, 300; Müslim, Hadis:2669.
[52[52]] İbnu'l-Esir, en-Nihaye, II, 409.
[53[53]] Ahmed, el-Müsned, IV, 105. Suyutî, el-Camiu's-Sağir'de bu hadisin hasen olduğuna işaret etmiştir. Bk. el-Camiu's-Sağir, II, 480, no:7790; İbn Hacer, el-Feth, XIII, 253'te hasen olduğunu belirtmiştir. el-Elbanî ise zayıf olduğunu belirtmektedir: Daifu'l-Camii's-Sağir, V, 78. Hadis: 4985. Ancak bu hadis Hassan b. Atiyye -Allah'ın rahmeti üzerine olsun-den sahih bir senetle rivayet edilmiştir. Mişkatu'l-Mesabih, I, 66, ilgili not; Ayrıca bk. Darımî, I, 45. Şerhu'l-Lâlekâî, I, 93; İbn Vaddah, el-Bid'a, 37.
[54[54]] Malik, Muvatta, I, 278.

Ashab, tabiûn ve bu ümmetin selefinin ilk nesli, "sünnet" lafzını Rasûlullah *-Sallallahü aleyhi vesellem-*'ın dine dair teşrî buyurup, ashab ve tabîinin kendisinden naklettiği şeyler hakkında kullanmışlardır. Bu ise bid'at ve din hakkında mücerred görüşe dayanarak söz söylemenin karşıtıdır. Hevâlara uymanın ve itikad ve kader meselelerinde kıyasa baş vurmanın da karşıtıdır.
Ömer b. el-Hattab *-Radıyallahu Anh-* dedi ki: "Rey ehli (görüş sahibleri) sünnetlerin düşmanıdır. Hadisleri bellemek onlara zor gelmiştir. Onlar hadisleri elden kaçırdıkları için onları belleyememişler, bunun sonucunda görüşlerine dayanarak söz söyleyerek hem kendileri sapmışlar, hem başkalarını saptırmışlardır."[55][55]
Ali b. Ebi Tâlib *-Radıyallahu Anh-* da şöyle buyurmuştur: "Hevâ, sünnete muhalefet edenin kanaatine göre haktır. İsterse bu uğurda boynu vurulsun."[56][56]
Abdullah b. Ömer *-Radıyallahu Anh-* kendisine bir kişinin: ... Ne dersin... Ne dersin? deyince, şöyle dedi: "Sen ne dersin'i Yemen'de bırak. Burada sözkonusu olan sadece sünnetlerdir." Yani Rasûlullah *-Sallallahü aleyhi vesellem-*'dan din olarak gelen rivayetlerdir.[57][57]
Kadı Şureyh *-Allah'ın rahmeti üzerine olsun-* (vefat: 80 h.) şöyle demiştir: "Sünnet sizin kıyasınızdan öncedir. O halde tabi ol, bid'atçi olma."[58][58]
Ömer b. Abdulaziz *-Radıyallahu Anh-* da şöyle demiştir: "Sünneti ortaya koyan kimse ona muhalefet etmekteki yanılmaları bilerek koymuştur. Andolsun onlar tartışma yapmaya, münazara yapmaya sizden daha da muktedir idiler."[59][59]
Selef sünneti Rasûlullah *-Sallallahü aleyhi vesellem-*'ın teşri buyurduğu şeyler hakkında ve onun teşrî buyurmadığı şeyler mukabilinde kullanmışlardır ki, bunlar da bid'at ve muhdesât (sonradan din adına ortaya konulan şeyler) diye bilinirler. Şüphesiz ki sonradan ortaya konulan herbir iş bir bid'attir, her bir bid'at bir sapıklıktır ve sünnete aykırıdır. Bu dinin esaslarına ve kat'î naslarına dayanan İslam'ın büyük bir kaidesidir. Mesela Hz. Peygamberin: *"Benim sünnetime sıkı sıkıya sarılınız."[60][60] ; "İşlerin en kötüleri sonradan ortaya konulanlardır ve herbir bid'at bir sapıklıktır."[61][61] ; "Sonradan ortaya çıkartılan işlerden alabildiğine sakınınız. Çünkü herbir bid'at bir sapıklıktır."[62][62] ; "Her kim bizim bu işimizin üzerinde olmadığı bir amelde bulunacak olursa, (bizim işimize uymayan bir iş yaparsa) o merduttur."*[63][63] buyrukları gibi.
Selefin "sünnet" lafzını "bid'at"in karşıtı olarak kullanmaları pek çoktur. Bunlara bazı örnekler:
İbn Mesud, Ubey b. Ka'b ve başkaları *-Allah onlardan razı olsun-* şöyle demişlerdir: "Sünnette iktisat (orta halli sünnete uymak) bid'atlerde olanca gayreti ortaya koymaktan hayırlıdır."[64][64]
Yine Abdullah b. Mesud şöyle demiştir: "Siz -sünnete- uyunuz. Ayrıca bid'at ortaya koymaya kalkışmayınız. Çünkü sünnet size yeter, bid'ate ihtiyaç bırakmaz."[65][65]

---

[55][55] el-Lâlekâî, Şerhu Usul-i İtikad-i Ehl-i Sünnet-i ve'l-Cemaaa, I, 123, Tahkik: Dr. Ahmed Sâd Hamdân; İbn Batta, eş-Şerhu ve'l-İbane, s. 121; İbn Hacer, Fethu'l-Barî, XIII, 289'da Beyhakî'ye nisbet etmiştir.
[56][56] eş-Şerhu ve'l-İbane, s. 122.
[57][57] eş-Şerhu ve'l-İbane, s. 126.
[58][58] Darimî, I, 66; el-Beğavî, Şerhu's-Sünne, I, 216.
[59][59] eş-Şerhu ve'l-İbane, s. 123.
[60][60] İbn Ebi Âsım, es-Sünne, I, 29. Hadis no: 54. el-Elbânî hadis hakkında şöyle demektedir: Senedi sahihtir, ravileri sikadır. Hadisi ayrıca İbn Mace, Ebu Davud ve Tirmizi rivayet etmiş olup, Tirmizi: Hasen, sahihtir demiştir.
[61][61] Müslim, no: 867.
[62][62] İbn Ebi Âsım, es-Sünne, I, 19, Hadis: 31. el-Elbânî hadis hakkında şöyle demektedir: İsnadı sahihtir, ravilerinin hepsi sikadır. Ayrıca Ebu Davud, Tirmizi, İbn Mace, Ahmed ve Hakim de bu hadisi rivayet etmiştir.
[63][63] Buhari, Müslim ve başkaları Âişe (r.anha)'dan rivayet etmişlerdir. Bk. Fethu'l-Bâri, V, 54; Müslim, Hadis no: 1718, III, 1344.
[64][64] Darimî, I, 72; Beğavî, Şerhu's-Sünne, I, 208; Ayrıca Hakim, el-Müstedrek'te rivayet etmiş olup, Buharî ve Müslim'in şartına göre sahihtir demiştir. ez-Zehebî de ona muvafakat etmiştir. el-Müstedrek, I, 103.
[65][65] Darimî, I, 69.

İbn Abbas -*Radıyallahu Anh*- şöyle demiştir: "İnsanların bir bid'at ortaya koymadıkları, bir sünneti öldürmedikleri, bir yıl geçmiyor. Nihayet bid'atler hayat buluyor, sünnetler ölüyor."[66[66]]

İbn Sîrîn -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefat: 110 h.) şöyle demektedir: "Bir bid'ati kabul edip te bir sünnete başvuran hiçbir kimse olmaz."[67[67]]

Gudayf b. el-Haris -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefat: 65 h.) şöyle demektedir: "Bir bid'at ortaya çıktı mı mutlaka sünnetten onun bir benzeri terkedilir."[68[68]]

Ebu İdris el-Havlânî -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefat: 80 h.) şöyle demektedir: "Bir ümmet dininde bir bid'at ortaya koydu mu mutlaka Allah ondan dolayı onların üzerinden bir sünneti kaldırır."[69[69]]

Hassan b. Atiyye ile ve Hallâs b. Amr -*Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun*- ve başkalarından buna benzer çokça rivayetler gelmiş bulunmaktadır.[70[70]]

Fudayl b. İyad -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefat: 187 h.) şöyle demiştir: "Yetiştiğim hayırlı bütün insanlar sünnete bağlı kimseler idiler ve bid'at sahibi kimselerden uzak kalmayı emrediyorlardı."[71[71]]

Süfyan es-Sevrî -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefat: 161 h.) şöyle demiştir: "Sünnete uy ve bid'ati terket."[72[72]]

İşte bu rivayetlerde, bu imamların "sünnet" ile Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın teşrî buyurduğu hususları ve dine dair ondan gelen rivayetleri kastettiklerini, insanların ondan sonra dine dair ortaya koydukları herbir işin sonradan ortaya çıkartılmış ve rivayet yoluyla nakledilegelmiş sünnete muhalif bid'at anlamında kullandıklarını görüyoruz. Bundan dolayı onlar Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın, ashabın ve hidayet önderlerinin gösterdiği yola uyan kimseleri "sünnet sahibi" diye, buna karşılık herhangi bir bid'at ve hevâya bulaşmış olan kimseleri de "bid'at sahibi" olmakla nitelendiriyorlardı. Bu türden bazı örnekler:

Abdurrahman b. Mehdi -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefatı: 198 h.) şöyle demiştir: "Sen Hammad b. Zeyd'i seven bir Basralı gördüğün takdirde bil ki o bir sünnet sahibidir."[73[73]] Yani o kimse hevâ ve bid'at sahibi bir kimse değildir. Çünkü Hammad ehli sünnetten idi ve onu ancak sünnet sahibi kimse sever.

Ebu Bekr b. Ayyaş -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefatı: 193 h.)'a şöyle denildi: Birtakım insanlar oturuyor ve onların yanına da başkaları oturuyorlar. Halbuki onlar buna ehil değildirler. Ebu Bekr dedi ki: Oturan herkesin yanına insanlar gider oturur, fakat sünnet sahibi bir kimse öldü mü Allah onun anılışını canlandırır, bid'atçi ise asla anılmaz."[74[74]]

Avn b. Abdullah -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefatı: 120 h.) şöyle demiştir: "Her kim İslam ve sünnet üzere ölürse artık her türlü hayrın müjdesi onun içindir."[75[75]]

Kuteybe b. Said -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefatı: 240 h.) şöyle demiştir: "Sen Yahya b. Said, Abdurrahman b. Mehdi, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Rahaveyh -ve başka bir takım kimselerin ismini vererek- gibi hadis ehli olan kimseleri seven bir adam gördüğünde şüphesiz ki o sünnet üzeredir. Kim de bunlara muhalefet ederse, bil ki o bid'atçidir."[76[76]]

66[66] İbn Vaddah, el-Bid'a, s. 38.
67[67] Darimî, I, 69; İbn Batta, eş-Şerhu ve'l-İbane, s. 133.
68[68] eş-Şerhu ve'l-İbane, s. 143.
69[69] İbn Vaddah, el-Bid'a, s. 36.
70[70] Bk. ed-Darimî, I, 45; İbn Vaddah, el-Bid'a, s. 37-38.
71[71] İbn Batta, eş-Şerhu ve'l-İbane, s. 153.
72[72] el-Beğavî, Şerhu's-Sünne, I, 217.
73[73] İbn Ebi Hatim, ec-Cerhu ve't-Tadil, I, 183; el-Lalekaî, I, 62, no: 38.
74[74] Tirmizi, Sünen, Kitabu'l-İlel, V, 739.
75[75] el-Lâlekâî, I, 67.
76[76] el-Lâlekâî, I, 67.

Muâfa b. İmrân -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefatı: 186 h.) şöyle demiştir: "Ölüm sırasında olması müstesnâ, sakın hiçbir adamı övme. Çünkü o kişi ya sünnet üzere ölür yahut bid'at üzere ölür."[77][77]
Onlar (yani selef-i salih) sünneti bid'atlerden, hevâ ve şüphelerden uzak şeyler hakkında kullanıyorlardı. Bu ise dinin kendisidir, Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın sünnet olarak ortaya koyduğu hakkın kendisidir.

d- Nâfile Anlamı İle Sünnet:

Sünnet, nafile anlamında farzın karşıtı ya da müstehab ile eş anlamlı olarak da kullanılmıştır.[78][78] Ya da fukahânın ifade ettiği gibi: "Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'dan farz veya vacib kılmaksızın sabit olan yahutta vacib olmayan şey"[79][79] anlamında kullanılmıştır.
Ebu Seleme b. Abdu'r-Rahman'ın babasından, onun da Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'dan rivayet ettiği şu buyruğu bu kabildendir: *"Şüphesiz yüce Allah size ramazan ayının orucunu farz kıldı. Ben de size onda namaz kılmayı sünnet kıldım..."*[80][80] Bir lafızda da şöyle denilmektedir: *"Ramazan yüce Allah'ın orucunu farz kıldığı bir aydır. Ben de o ayda namaz kılmayı müslümanlara sünnet kıldım."*[81][81]
Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*- ramazan ayında namaz kılmayı sünnet kıldığını açıklamaktadır. Yani onda namaz kılmayı sünnet yoluyla nafile kılmıştır. Burada sünnet farzın karşıtı olarak nafile anlamındadır. Nitekim ramazan ayının namazının (teravihin) meşruiyeti hakkında bildiklerimiz de bu şekildedir.
Selef -*Allah onlardan razı olsun*- sünneti farz olmayan (nafile) ve sünnet kılınmış işler hakkında kullanmışlardır:
Mekhûl eş-Şamî -Allah'ın rahmeti üzerine olsun-nin söylediği ve sünneti kısımlara ayırdığı şu sözleri bu kabildendir: "Sünnet iki türlüdür. Birisi gereğinin alınması farz olan ve terki küfür olan bir sünnettir. Diğeri ise gereğinin yerine getirilmesi fazilet olan, onu bırakıp başkasını yapmak sakıncalı olan sünnettir."[82][82]
O sünneti kapsamlı anlamıyla vacib[83][83] olan ve olmayan olmak üzere kısımlara ayırmıştır.
İkincisi yani vacib olandan daha alt mertebede olan sünnet ise burada kastedilen sünnettir.
Bu tür sünneti: "Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'dan farz ya da vacib kılması sözkonusu olmaksızın sabit olan şeylerdir."[84][84] diye tanımladıkları vakit kimi fukahanın kastettiği tür de budur.

e- Sünnet Bazan "İttiba: Tabi Olmak, Uymak" Anlamı İle Selefin İlim ve Ameldeki Hali Hakkında Da Kullanılır:

Selef sünneti ashabın, tabiûnun, ilk dönem müslümanlar cemaatinin ve dinde kendilerine uyulan hidayet önderlerinin izledikleri yol hakkında da kullanırlar. Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'dan ilim, söz ve amel gizli ve açık rehberliğine dair nakledilmiş bulunan hüdâ sünnetlerine, sırat-ı müstakime ve apaçık hakka sımsıkı sarılıp, ona tabi olmak demektir. Bundan dolayı sünnete tabi olan hak ehline "ehl-i sünnet ve'l-cemaat" adını verirlerdi. Genel olarak selefin bütün sözlerinde bu husus gayet açıkça görülmektedir. Bunlardan bazıları: Ebu

---

[77][77] el-Lâlekâî, I, 67.
[78][78] Bk. Fethu'l-Barî, XIII, 245.
[79][79] eş-Şevkânî, İrşadu'l-Fuhûl, s. 33.
[80][80] Ahmed, el-Müsned, I, 191.
[81][81] Ahmed, el-Müsned, I, 195.
[82][82] Darimî, I, 145.
[83][83] Bununla az önce sözünü ettiğimiz şekilde usule (itikadî hükümlere) ve farzlara işaret etmektedir.
[84][84] eş-Şevkânî, İrşadu'l-Fuhûl, s. 31.

Zerr -*Radıyallahu Anh-* dedi ki: "Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem-* bizlere, bizi üç hususta geri bırakmamanız için emir verdi: Ma'rufu emredip, münkerden alıkoymak ve insanlara sünnetleri öğretmek."85[85]

Ömer b. el-Hattab -*Radıyallahu Anh-* dedi ki: "Gerçek şu ki yakında sizlerle Kur'ân'ın müteşabihlerini ileri sürerek tartışacak birtakım insanlar gelecektir. Sizler sünnetlere sıkı sıkı yapışınız, çünkü sünnet sahibleri Allah'ın Kitabını daha iyi bilirler."86[86]

Ali b. Ebi Talib -*Radıyallahu Anh-* dedi ki "Hevâ sünnete muhalefet edenlere göre haktır. İsterse bu uğurda onun boynu vurulmuş olsun."87[87]

Said b. Cübeyr -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun-* yüce Allah'ın:*"Ve salih amel işleyip, hidayet üzere olan."* (Tâhâ, 20/82) buyruğu hakkında: Bu, Sünnet ve cemaatte bağlı kalıp onlardan ayrılmayan demektir, demiştir.88[88]

İbn Şevzeb -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun-* (vefatı: 107 h.) dedi ki: "Genç ve arab olmayan kimselerim, tereddüde düştükleri vakit sünnete bağlı ve onu bilen bir kimseye rast gelmeleri Allah'ın nimetlerindendir."89[89] Maksat sünnete uyan salih bir kimseye rast gelmeleridir.

Amr b. Kays el-Mülâî -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun-* (vefatı: 143 h.) dedi ki: "Sen bir gencin ta başından beri ehl-i sünnet ve'l-cemaat ile birlikte yetişmekte olduğunu görürsen, ondan (hayır şeyler) umabilirsin."90[90]

Malik b. Miğvel -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun-* (vefatı: 159 h.) dedi ki: "Eğer bir kimse İslam ve sünnetten başka bir isimle anılırsa91[91] sen onu istediğin dine nisbet edebilirsin."92[92]

el-Evzaî -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun-* (vefatı: 157 h.) dedi ki: "Beş şey vardır ki Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem-*'ın ashabı onlardan ayrılmamışlardır: Cemaate katılmak, sünnete uymak, mescidi imar etmek, Kur'ân okumak ve Allah yolunda cihad etmek..."93[93]

ez-Zührî -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun-* (vefatı: 135 h.) dedi ki: "Bizim geçip giden ilim adamlarımız: Sünnete sıkı sıkıya sarılmak kurtuluştur, derlerdi."94[94]

O halde sünnet hidayetin ve dinin kendisidir. Ashab-ı kiramın, Rasûlullahtan aldığı, tabîinin de onlardan öğrendikleri hidayet imamlarının bütün çağlarda ortaya koydukları hidayet ve din ile aynı şeydir. Sünnet, rivayetleri bilen, Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem-*'ın sünnetlerini alan, bunları hem rivayet, hem dirayet, hem yaşayış olarak nesilden nesile miras olarak devr alınan selefin izlediği yol ve yöntemdir.

İbn Manzur "Lisanu'l-Arab" adlı eserinde şöyle demektedir: Sünnet övülen ve dosdoğru olan yol hakkında kullanlır. Bu bakımdan filan kişi sünnet ehlindendir denildiğinde, o övülen ve dosdoğru yolun izleyicilerindendir demektir.95[95]

Dosdoğru ve övülen yol ise selef-i salihin yoludur. Bu sünnet üzere dosdoğru bir yoldur. Allah tarafından övülmüştür, çünkü o bu yolu kulları adına seçip beğenmiş, Rasûlüne de ona uymayı tavsiye buyurmuştur. Diğer taraftan fazilet ve istikamet sahibi kimseler tarafından da öğülmüş bir yoldur.

85[85] Darimî, I, 136.
86[86] Darimî, I, 49.
87[87] İbn Batta, eş-Şerhu ve'l-İbane, s. 122.
88[88] İbn Batta, eş-Şerhu ve'l-İbane, s. 128; el-Lalekaî, Şerhu Usuli'l-İtikad, I, 71.
89[89] eş-Şerhu ve'l-İbane, s. 133.
90[90] eş-Şerhu ve'l-İbane, s. 133.
91[91] Bu ifadede birtakım fırka, yöneliş ve cemaatlerin sünnet ve cemaat dışında kendisini nisbet ettikleri birtakım esas, yöntem, şiâr ve isimler almalarının yanlışlıklarına işaret edilmektedir.
92[92] eş-Şerhu ve'l-İbane, s. 137.
93[93] el-Bağavî, Şerhu's-Sünne, I, 209.
94[94] el-Lâlekâî, I, 94 no: 94; Muhakkik bunu İbnu'l-Mubarek, ez-Zühd, I, 281'e de atfetmektedir; Ayrıca Darimî, Sünen, I, 45.
95[95] Lisanu'l-Arab, s-n-n maddesi, XIII, 226.

f- Usulu'd-Dîn (İnanç Esasları) ve Akaid Meseleleri Hakkında Da "Sünnet" Kullanılır:

Selef aynı şekilde usulu'd-din (dinin inanç esasları) İslamın farzları, itikadi hususlar ve dindeki kat'î hükümler hakkında da "sünnet" tabirini kullanırlar. Bu terim hicri 3. asırda İmam Ahmed döneminde çeşitli fırkaların ortaya çıkıp, Mutezile, Rafızi, Mutasavvıf ve Kelamcıların inançları nisbeten revaç bulduğu bir dönemde (bu anlamıyla) yaygınlık kazanmıştır.[96[96]]

O dönemin İslamın önder ilim adamları usulu'd-din ve akide meseleleri hakkında "sünnet" tabirini kullanmaya koyuldular. Böylelikle çeşitli fırkaların ortaya attıkları görüşlerden (sünnete uygun olanları) ayırmak istemişlerdir. Nitekim "ehl-i sünnet ve'l-cemaat" tabirinin, usulu'd-din'e dair çeşitli hevâ sahibi fırkalardan onları ayırmak maksadıyla hak ehli hakkında kullanılması yaygınlık göstermiştir.

Bu yani akidenin ve usulu'd-din'in "sünnet" diye ifade edilmesi her ne kadar ashab döneminde de bilinen bir husus idiyse de meşhur değildi. Mesela İbn Ömer *-Radıyallahu Anh-*'ın: "Sünneti terkeden kâfir olur."[97[97]] sözü bu türdendir. Ashabın bir kimsenin kâfir olduğunu söylemeleri ancak usulu'd-din ve itikadi meseleler türünden büyük bir iş hakkında sözkonusu olabilir. Nitekim Ali *-Radıyallahu Anh-*'ın şu ifadesi de buna delildir: "Hevâ sünnete muhalefet edenlere göre haktır. İsterse bu yolda boynu vurulsun."[98[98]]

Şüphesiz ki böyle bir hüküm ancak çeşitli inançlara, hevâ ve sapık fırkalara mensup kimseler hakkında sözkonusu olabilir.

Buna Ebu Bekr es-Sıddîk *-Radıyallahu Anh-*'ın şu sözü tanıklık etmektedir: "Sünnet Allah'ın sapasağlam ipidir."[99[99]]

Şüphesiz ki sünnetin bu şekilde nitelendirilmesi öncelikle usulu'd-din'in bir niteliğidir, diğerleri de buna bağlı olarak böyle nitelendirilir.

Ömer *-Radıyallahu Anh-*'ın şu sözleri de bu hususa tanıklık etmektedir: "Rey sahibleri sünnetlerin düşmanlarıdır."[100[100]]

Üçüncü asırda ve daha sonrasında selefin "sünnet" terimini itikadi hususlar ve usulu'd-din (dinin inanç esasları) hakkında kullanmalarına gelince, gerçek şu ki onların itikadi meselelere dair yazdıkları eserlerden bu husus açıkça anlaşılmaktadır. Çünkü onlar bu hususlara "sünnet" adını veriyorlardı. Bazı örnekler:

1- İmam Ahmed'in yazdığı itikadın birtakım meselelerine dair "es-Sünne" adlı eser.

2- İmam Ahmed b. Hanbel'in oğlu Ebu Abdu'r-Rahman Abdullah'ın "es-Sünne" adlı eseri. Bu itikadi meselelere dair bir eserdir. Ebu Abdu'r-Rahman 290 h. yılında vefat etmiştir.

3- Ebu Bekr b. el-Esrem (vefatı: 272 h.)'in "es-Sünne" adlı eseri.

4- İbn Ebi Âsım (vefatı: 287 h.) akideye dair "Kitabu's-Sünne" adlı eseri.

5- Muhammed b. Nasr el-Mervezî (vefatı: 294 h.)'nin akideye dair "es-Sünne" adlı eseri.

6- Ebu Cafer et-Taberî (vefatı: 310 h.)'nin akideye dair bir cüz mahiyetinde olan "Sarihu's-Sünne" adlı eseri.

7- Ahmed b. Muhammed b. Hallâl (vefatı: 311 h.)'in "es-Sünne" adlı eseri.

8- İbn Ebi Zemeneyn (vefatı: 399 h.)'in akideye dair "Şerhu's-Sünne" adlı eseri.

[96[96]] "Ehl-i sünnet" tabirinin hakka sıkı sıkıya yapışan, hevâ ve ayrılıktan uzak kalan kimseler hakkında kullanılması birinci asırda fırkaların ortaya çıktığından beri başlamıştır. Bazılarının ehl-i sünnet terimi sonraki asırlarda ortaya çıkmıştır şeklindeki iddiaları gerçeği olmayan bir iddiadır. Çünkü Müslim'in, Sahih'inde İbn Sîrîn'den (vefatı: 110 h.) şöyle dediği sabittir: *"... O vakit ehl-i sünnete bakar ve onların hadisleri alınır."* (Bk. Müslim, I, 15)

[97[97]] eş-Şerhu ve'l-İbane, s. 123.

[98[98]] eş-Şerhu ve'l-İbane, s. 122.

[99[99]] eş-Şerhu ve'l-İbane, s. 120.

[100[100]] eş-Şerhu ve'l-İbane, s. 121.

9- İbn Batta (vefatı: 387 h.)'nın itikada dair: eş-Şerhu ve'l-İbane alâ Usuli's-Sünneti ve'd-Diyâne adlı eseri.
Aynı şekilde bu dönemde sağlam itikad sahibinin "Sahibu Sünne: sünnete bağlı" diye nitelendirilmesi de yaygınlık kazanmıştır.[101[101]]
Hak ehli, hidayet imamları ve onlara uyan kimselerin "ehl-i sünnet ve'l-cemaat" diye nitelendirilmesi de yaygınlık kazanmıştır. Böylelikle bu dönemde yani hicri 3. asır ve daha sonrasında "sünnet" tabiri ile çoğunlukla dinin esaslarının kastedildiğini anlamaktayız.
Sünnet lafzının sağlam akide ve selef-i salihin usulu'd-din'e dair izlediği yol hakkında kullanılması oldukça yaygınlaştı. Bundan dolayı ehl-i sünnet mezhebi denildiği vakit, onların itikad ve usulu'd-din (dinin inanç esasları) hakkındaki inançları ve izledikleri yol kastedilir.
İmam İbn Ebi Âsım *-Allah'ın rahmeti üzerine olsun-* (vefatı: 287 h.) "es-Sünne" adlı eserinde şunları söylemektedir: Sünnet nedir? Diye sordum:
"Sünnet, ahkâm ve bunun dışında pek çok anlamları topluca ifade eden bir isimdir. İlim ehlinin sünnete ittifakla nisbet ettikleri hususlardan birisi de kadere imanı kabul etmektir..."
Daha sonra kadere dair birtakım açıklamalarda bulunmakta ve şunları söylemektedir: "Kur'ân yüce Allah'ın kelâmıdır." Arkasından şunları söyler: "İman hem söz, hem ameldir, artar ve eksilir. Yüce Allah'ın görüleceğinin de kabul edilmesi gerekir."
Rasûlullah *-Sallallahü aleyhi vesellem-*'ın ashabının faziletini sözkonusu eder. Raşid halifeleri özellikle fazilet sahibi olarak belirtir. Kabir azabını, münker ve nekiri, şefaati, Havz'ı, mizanı, vaad ve tehdidi, namazı, imamlarla (İslâm Devlet'nin yöneticileriyle) birlikte cihad etmeyi, iyiliği emredip, münkerden uzaklaştırmayı da ele alır.[102[102]]
İşte bütün bunlar usulu'd-din ve itikad meselelerindendir. Müellif bütün bu hususlarda "sünnet" kavramının ne anlama geldiğini açıklamıştır.
İbn Receb, "Camiu'l-Ulûmi ve'l-Hikem" adlı eserinde şunları söylemektedir: "Müteahhirin âlimlerinin çoğunluğu sünneti itikad ile ilgili hususlara has kabul eder. Çünkü dinin aslı odur. Bu hususlarda muhalefet eden kimse ise pek büyük bir tehlike ile karşı karşıyadır."[103[103]]

Müteahhirîne Göre Sünnet Kavramı:

Bu çağımızda "sünnet" kavramı çoğu kimseler tarafından iki ayrı anlam hakkında kullanılagelmektedir:
1- Araştırmacılara, öğretim kurumlarına, araştırma merkezleri, üniversiteler, kütüphaneler, ilim öğrencilerine göre sünnet kavramı; Bunlar çoğunlukla bu kavram ile nebevî hadisi, ona dair ilimleri ve bunlardan dallanıp budaklanan sair ilim dallarını kastederler.
2- Genel olarak sünnet kavramı: Bununla da çoğunlukla amelî sünnetler, şer'î emirler yahutta farzın dışında kalan sünnet olan hükümleri kastederler. Nafileler, müstehablar, teşvik edilen hususlar ile farzın daha alt mertebesinde bulunan şer'an yapılması istenmiş işler hakkında kullanılır. Daha önce açıklandığı gibi şeriatte böyle bir anlayışın esası vardır.
Özetle: Şer'î bir terim olarak sünnetin genel bir anlamı vardır. O da Rasûlullah *-Sallallahü aleyhi vesellem-*'ın getirmiş olduğu ilim, amel ve hidayetin ifadesi olan din demektir. Bir de bu kavramdan dallanıp budaklanan birtakım kavramları da vardır. Kur'ân-ı Kerim'in dışındaki kaynak olan sünnet, bid'ate muhalif meşrû' anlamıyla sünnet, uymak anlamı ile sünnet, dosdoğru ve sağlıklı inanç ve usulu'd-din anlamıyla sünnet, hadis anlamıyla sünnet, nafile anlamıyla sünnet ve buna benzer diğer anlamlar. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

[101[101]] İbn Şevzeb'in sözü bu çalışmada daha önce "e şıkkı"nda zikredilmiş bulunmaktadır. Oraya bakılabilir.
[102[102]] Kitabu's-Sünne, II, 645-647.
[103[103]] Camiu'l-Ulum-i ve'l-Hikem, s. 230.

İKİNCİ BÖLÜM

CEMAAT KAVRAMI

Sözlük Anlamıyla Cemaat:
Şer'î Bir Terim Olarak Cemaat:
a- Ashabın kendi dönemlerindeki "sahâbe cemaati"
b- Cemaat dinde kendilerine uyulan, hidayet önderleri ve ilim erbabıdır.
c- Hak etrafında toplanmak ve dağılmamak anlamıyla cemaat.
d- Cemaat müslümanların tümü ve sünnet üzere olan büyük çoğunluktur.
e- Cemaat hal ve ahd ehlinin kendisidir.
f- Cemaat herhangi bir iş etrafında toplanan bir grub insan demektir.
g- Cemaat sözü geçen bu anlamların tümünü ya da bir kısmını kapsayabilir.
Cemaat kavramına dair açıklamaların özü.
Cemaat kavramının dışında kalanlar.

Sözlük Anlamıyla Cemaat:

Sözlükte cemaat çeşitli anlamları ihtiva eden şekillerden türemiş olabilir:
1- Tefrikanın ve ayrılmanın zıttı olan "ictimâ"dan türemiş olabilir. Nitekim bir topluluk şuradan, buradan toplanıp (ictimâ') ettikleri vakit "kavim tecemmu etti" denilir.[104[104]] Yine "cemea'l-müteferrik" ifadesi dağınık olan kısımları, parçaları birbirine kattı demek olur. "Cemaa ileyhi'l-kulûb" de kalbleri ona ısındırdı, bağladı anlamındadır. [105[105]]
2- İnsanlar topluluğunun adı olan "el-cem"den türemiş olabilir. "el-Cem" ise "cemaatu'ş-şey'e" ifadesinin mastarıdır. [106[106]]
O halde sözlükte "cemaat" lafzı ile insanlar cemaati kastedilecek olursa, bunlar herhangi bir mesele hakkında toplanıp, bir araya gelen topluluk demek olur.
el-Ferrâ dedi ki: Dağınık olanları bir araya getirip," topladığın takdirde "cema'tu'l-kavme; topluluğu, kavmi bir araya getirdim dersin. Bu durumda bir araya gelen kimseler "mecmû'ûn" diye ifade edilirler. [107[107]]
3- İttifak ve sağlamlaştırmak demek olan "icmâ"den gelmiş olabilir. Mesela "ecmaa'l-emra" ifadesi onu sağlam ve muhkem kıldı demektir.[108[108]] Mesela, ilim ehli icma etti denilirken, ittifak ettiler demektir.
Cemaat çok sayıda insan[109[109]] ve aynı maksat etrafında birleşen insanlar topluluğu demektir.
"Cemaat"e bu ismin veriliş sebebi cemaatin ictimâ ile aynı anlamı taşımasındandır, zıttı tefrikadır. Her ne kadar cemaat lafzı toplanan bir topluluğun bizatihi adı olsa bile bu böyledir.[110[110]]

Şer'i Bir Terim Olarak Cemaat:

104[104] Bk. Lisanu'l-Arab, "cemea" maddesi, VIII, 53-57; el-Mûcemu'l-Vasît, "cemea" maddesi, I, 135-136; Muhtaru's-Sıhâh, "cemea" maddesi, 110-111.
105[105] Bk. Lisanu'l-Arab, "cemea" maddesi, VIII, 53-57; el-Mûcemu'l-Vasît, "cemea" maddesi, I, 135-136; Muhtaru's-Sıhâh, "cemea" maddesi, 110-111.
106[106] Bk. Lisanu'l-Arab, "cemea" maddesi, VIII, 53-57; el-Mûcemu'l-Vasît, "cemea" maddesi, I, 135-136; Muhtaru's-Sıhâh, "cemea" maddesi, 110-111.
107[107] Bk. Lisanu'l-Arab, "cemea" maddesi, VIII, 53-57; el-Mûcemu'l-Vasît, "cemea" maddesi, I, 135-136; Muhtaru's-Sıhâh, "cemea" maddesi, 110-111.
108[108] Lisanu'l-Arab, el-Mûcemu'l-Vasît, Muhtaru's-Sıhâh, aynı yerler.
109[109] el-Mûcemu'l-Vasît, I, 136.
110[110] İbn Teymiye, Mecmuu'l-Fetâvâ, III, 157.

Sünnette varid olduğu ashabın, tabiûnun ve salih selefimizin ifade ettiği şekliyle "cemea" kavramı birkaç anlam etrafında dönüp dolaşır. Bunlardan bazıları:

a- Ashabın -Allah hepsinden razı olsun- Kendi Dönemlerindeki Cemaati:

Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın döneminde özellikle de raşid halifeler döneminde ashabın çoğunluğu, cemaatin kendisi idiler. Onlar çeşitli işlerinde imamet, ahkâm, cihad ve din ile dünyayı ilgilendiren diğer bütün hususlarda hak üzere ictimâ eden (toplanmış olan) kimselerdir. Çünkü onlar dinin taşıyıcılarıdır. Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın kendilerinden razı olarak vefat ettiği, Allah'ın kendilerini tezkiye ettiği dinin taşıyıcıları ve nakledicileridir. Onlar sapıklık üzere asla birleşmeyen kimselerdir. Şâtıbî insanların "cemaat" kavramı ile ilgili görüşlerini sunarken şunları söylemektedir:
"Üçüncüsü; "cemaat" özel olarak ashab-ı kiramın kendisi demektir. Çünkü onlar dinin esaslarını dimdik ayakta tutanlar, onun kazıklarını yere sağlamca yerleştirenlerdir. Onlar asla sapıklık üzere ictimâ etmeyenlerdir. Bu husus ise onlardan başkaları hakkında gerçekleşmesi imkânsız olan bir şeydir."[111[111]]
Muhtemeldir ki burada sözü edilen cemaatten kasıt Abdullah b. Ömer -*Radıyallahu Anh*-'ın sözlerindeki şu ifadeler ile örtüşmektedir: Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*- buyurdu ki: *"Allah bu ümmeti bir sapıklık üzerinde ebediyyen birleştirmez."* -Yine- buyurdu ki: *"Allah'ın eli cemaatin üzerindedir. O halde sizler de o en büyük kalabalık hangisi ise ona uyunuz. Çünkü kim cemaatten ayrılırsa, cehennem ateşine doğru ayrılmış olur."*[112[112]]
"En büyük kalabalık (es-sevâdu'l-âzam)" hak üzere bulunanlardır. Bunlar ise kendi dönemlerinde ashab-ı kiramdır, tabiûndur, kendilerine uyulan din ve hidayet imamları ile onların izlerinden gidenlerdir.[113[113]]
O halde ashab-ı kiram, Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın döneminde ve hidayet bulmuş raşid halifeler zamanında cemaatin kendisini teşkil ederler. Allah onlarla İslamı aziz kılmıştır. Onlar Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ı desteklemiş, ona gereken şekilde saygı göstermiş, ona yardımcı olmuşlardır. Onlar İslamdaki ilk ve en faziletli cemaattirler. Sünnet-i seniyyede varid olmuş cemaate dair naslar herkesten önce bizzat onlar hakkında söz konusu olur. Çünkü onlar hem zaman, hem fazilet itibariyle öne geçmişlerdir. Bundan sonra ise İslamda sünnet ve hak üzere olan her cemaat hakkında kullanılır. Çünkü bunlar da hidayet bulmak ve uymak bakımından ashabın bir uzantısıdır. O halde tabiînden, cemaatten kasıt, ashab cemaatinin metodu, gidişleri ve sünnetleri üzere olanlardır. Bizim salih selefimizden onlara tabi olanlar da aynı şekilde salih selefimizden onlara uyanlar da böyledir, onlar da ancak cemaate ve sünnete uymaktadırlar. İlim ve ameli onlardan nesilden nesile günümüze kadar ve kıyametin kopacağı vakte kadar miras alagelmişlerdir.

b- Cemaat, Din Hususunda Kendilerine Uyulan İlim ve Hidayet Ehli ve Onlara Uyan Kimseler Hakkında Da Kullanılır. Bunlar İse Kurtuluşa Eren Fırka Olan Ehl-i Sünnet Ve'l-Cemaattir:

"Cemaat" lafzı dinde ilim ve fıkıh sahibi, hadis ehli kimseler ile kendilerine uyulan ve sünnet ile amel eden hidayet önderleri, onların yollarını izleyip, izlerinden giden kimseler hakkında

[111[111]] el-İ'tisâm, II, 262.
[112[112]] el-Lâlekâî, Şerhu Usûli'l-İtikad, I, 106; Muhakkik senedi hasendir demiştir. Hadisi ayrıca İbn Ebi Asım, es-Sünne, 801 no'da rivayet etmiştir. el-Elbanî zayıf olduğunu belirtmiştir. es-Sünne, I, 39-40.
[113[113]] "es-Sevadu'l-Âzam: En büyük kalabalık" kavramı ayrılıkların ortaya çıkmasından sonra ayrılığı belirten hadis ile tahsis edilmiş ve tefsir edilmiştir. Yani en büyük kalabalık ehl-i sünnet ve'l-cemaattir. Diğer fırkaların çokluğu muteber değildir, çünkü onlar helâk olmuşlardır. Asıl itibar hak üzere olanlaradır. Bu da kurtulan fırka "fırka-i nâciye"dır. İşte nasları bir arada mütalâa ve te'lif etmenin gerektirdiği anlama şekli budur. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

kullanılmıştır. İşte bunlar Peygamber *-Sallallahü aleyhi vesellem-*'a ve müslümanların ilk cemaatini teşkil eden onun ashabına uyan kimselerdir. Hak üzere bulunan herbir cemaat de onların devamıdır. Onlar ashab-ı kiram ve ashaba uyanlarla, onlara uyanların oluşturduğu selef-i salihtir. Avf b. Malik, Muaviye b. Ebî Süfyan, Enes b. Malik ve başkalarının rivayet ettiği hadiste Peygamber *-Sallallahü aleyhi vesellem-*'ın ifade ettiği ehl-i sünnet ve'l-cemaatin kendisi olan fırka-i nâciye (kurtuluşa eren fırka)dırlar. Bu hadiste Peygamber şöyle buyurmuştur:

"Ve şüphesiz ki bu millet (İslâma mensub olanlar) yetmişüç fırkaya ayrılacaktır. Bunların yetmişikisi cehennemde, bir tanesi de cennette olacaktır. Bu ise cemaattir."[114[114]]

İşte bu "cemaat"in sünnet üzere olan kimseler olduklarının, kurtuluşa eren fırkanın kendileri olduğunun delilidir. İsterse sayıca az olsunlar. Nitekim Abdullah b. Mesud *-Radıyallahu Anh-* şöyle demiştir: *"Cemaat Allah'a itaate uygun düşen şeydir, sen tek başına bile kalsan."*[115[115]]

Bu ise sünnet üzere olmayanların sayıca ne kadar çok olurlarsa olsunlar cemaatten olmadıklarını ifade eder.

Abdullah b. el-Mübârek -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- (vefatı: 181 h.)'e cemaat hakkında sorulduğunda şöyle demiştir: "Ebu Bekir ve Ömer'dir. Ona: Ebu Bekir de Ömer de öldü denilince, bu sefer filan ve filandır dedi. Ona: Filan ve filan ölmüş bulunuyor denilince, İbnu'l-Mubarek: Ebu Hamza es-Sükkerî bir cemaattir, demiştir."[116[116]]

Ebu Hamza es-Sükkerî ise 168 h. yılında vefat eden Muhammed b. Meymun el-Mervezî'dir.[117[117]] İbnu'l-Mubarek de onun hakkında onun cemaat olduğunu söylemiştir. Yani o faziletli, salih, sünnet üzere ve selef-i salihin yolu üzere yürüyen, cemaatin yolunu izleyen hak ehli olan bir kimsedir. O halde muteber olan sayısal çokluk değildir. Asıl itibar sünnete uymaya ve bid'atleri terketmeyedir. Uyanların çokluğunu bid'atlerin meşruiyetine delil gösteren kimselerin delilleri temelinden çürüktür.

Buharî *-Allah'ın rahmeti üzerine olsun-* cemaati ilim ehli diye açıklamıştır. O Sahih'inde i'tisam bölümünde şöyle demektedir:*"'Böylece sizi vasat bir ümmet kıldık.'* (el-Bakara, 2/143) buyruğu ile Peygamber *-Sallallahü aleyhi vesellem-*'ın -ilim ehlinin kendisi demek olan- cemaate bağlılığa dair vermiş olduğu emirler bahsi."[118[118]]

İbn Hacer de Buharî'nin bu sözünü açıklarken şunları söylemektedir: "O bu ifadeleriyle sözü edilen nitelikten maksadın, şer'î ilim ehli kimseler olduklarını bildirmektedir."[119[119]]

Buharî gibi bir kimse "ilim ehli" ifadesini kullandığı takdirde onlarla elbetteki ilim, hidayet ve basiret üzere sünnet ile amel eden kimseleri kasteder.

İbn Hacer, Fethu'l-Bâri'de Taberî'den cemaatin tarifi ile ilgili olarak şu sözleri de aktarmaktadır: "Birtakım kimseler de şöyle demiştir: Onlardan kasıt ilim ehlidir. Çünkü yüce Allah onları diğer insanlara karşı bir delil kılmıştır ve din işlerinde sair insanlar onlara uymak durumundadır."[120[120]]

c- Cemaat, Hak Üzere Toplanmak ve Ayrılıp Dağılmamak Hakkında Da Kullanılır:

114[114] Bu Ebu Davud'un, Sünen'inde Şerhu's-Sünne bahsinde 4597 no'lu hadis, V, 5-6'daki lafzıdır. Ayrıca Ahmed, el-Müsned, IV, 102; İbn Mace, no: 3992-3993, II, 1322; İbn Ebi Âsım, es-Sünne, I, 32-33, (63-64-65 no'lu rivayetler.) el-Elbânî hadis ile ilgili notunda şunları söylemektedir: "Hadis kesinlikle sahihtir. Çünkü Enes'ten gelmiş başka altı yolu daha vardır ve ashab-ı kiram'dan bir topluluktan gelmiş tanıkları da bulunmaktadır." es-Sünne, I, 42.

115[115] el-Lâlekâî, Şerh-u Usuli İ'tikadi Ehli's- Sünneti ve'l-Cemaa, I, 109.

116[116] el-Beğavî, Şerhu's-Sünne, I, 216.

117[117] Takribu't-Tehzib, II, 212.

118[118] Fethu'l-Bâri, XIII, 216.

119[119] Fethu'l-Bâri, XIII, 316.

120[120] Fethu'l-Bâri, XIII- 37 (317?)

Bu anlamıyla cemaat genel olarak müslümanların ve onların büyük çoğunluklarının özellikle birinci nesil arasında genellerini ilgilendiren iş ve maslahatlarında izlemeyi kabul ettikleri yoldur. Nitekim en-Numan b. Beşir *-Radıyallahu Anh-*'ın rivayet ettiği hadiste Peygamber *-Sallallahü aleyhi vesellem-* şöyle buyurmuştur: "... Ve cemaat rahmettir, tefrika ise azabtır."[121[121]]

Cemaatin izlediği yola sımsıkı sarılmak rahmet ve kurtuluştur. Ayrılığa düşmek ve onlardan uzaklaşmak ise azabı gerektiren helak oluş ve sapıklıktır.

Ömer b. el-Hattab *-Radıyallahu Anh-*'ın rivayet ettiği şu hadiste buna benzemektedir: Peygamber *-Sallallahü aleyhi vesellem-* buyurdu ki:

"Cemaate sıkı sıkıya sarılınız. Tefrikadan uzak durunuz, çünkü bir başına kalanın arkadaşı şeytandır. İki kişiden uzaktır. Kim cennetin bolluk ve rahatlığını, genişliğini arzu ediyorsa, o cemaate sıkı sıkıya bağlı kalsın."[122[122]]

Ebû Mesud el-Ensarî *-Radıyallahu Anh-* kendisine fitneye dair soru sorulunca şöyle demiştir: "Sen cemaate sarılmaya bak. Şüphesiz Allah Muhammed *-Sallallahü aleyhi vesellem-*'ın ümmetini sapıklık üzere bir araya getirmez. Tefrikadan uzak dur, şüphesiz tefrika sapıklığın kendisidir."[123[123]]

İbn Mesud *-Radıyallahu Anh-*'ın şu sözleri de bu türdendir: "Cemaat içerisinde hoşlanmadığınız bir şey şüphesiz tefrika halinde sevdiğiniz bir şeyden hayırlıdır."[124[124]]

Ali *-Radıyallahu Anh-*'ın, ummu'l-veled (efendisinden çocuk doğurmuş cariye)'nin satılması meselesinde kendi dönemindeki ashaba hitab ederken söylediği şu sözler de bu türdendir: "Daha önce ne şekilde hüküm veriyor idiyseniz, böylece hüküm veriniz. Ben insanlar cemaat olarak kalsınlar diye ihtilâftan hoşlanmıyorum."[125[125]]

Abîde b. Ömer es-Selmanî *-Allah'ın rahmeti üzerine olsun-* (vefatı: 72 h.) Ali *-Radıyallahu Anh-*'a şöyle demiştir: "Cemaat halinde senin ve Ömer'in görüşü ayrılık halinde tek başına senin görüşünden daha çok hoşuma gider."[126[126]]

Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye ehl-i sünnet ve'l-cemaat yolu ile ilgili açıklamalarda bulunurken şu sözleriyle de buna işaret etmektedir: "Onlara cemaat ehli denilmesinin sebebi cemaatin bizatihi ictimâ (bir araya gelme) demek olduğundandır. Bunun zıttı ise tefrikadır. Her ne kadar cemaat lafzı bir araya gelip toplanmış bir topluluğun adı haline gelmiş olsa bile (bu böyledir)."[127[127]]

Nitekim Ebû Şâme *-Allah'ın rahmeti üzerine olsun-*'nin sözü de buna delil teşkil etmektedir: "Cemaate bağlanmaya dair emir zikredildiği takdirde bundan kasıt hakka bağlanmak ve ona uymaktır. İsterse hakka sarılanlar az olsun, muhalefet edenler çok olsun. Çünkü Peygamber *-Sallallahü aleyhi vesellem-*'ın ve ashabının döneminden itibaren ilk cemaatin izlediği yol hakkın kendisidir. Onlardan sonra bâtıl ehlinin çokluğuna bakılmaz."[128[128]]

[121[121]] Ahmed, el-Müsned, IV, 278-375; İbn Ebi Âsım, Şerhu Usuli İtikadi Ehli's Sünne, no: 93, I, 44; el-Elbanî hadisi tahrici hakkında: "Senedi hasendir, ravileri sikadır (güvenilir kimselerdir)" demiştir.

[122[122]] Tirmizî, Fiten, no: 2165. Tirmizî dedi ki: Bu hasen, sahih ve bu cihetten garib bir hadistir; Hakim, el-Müstedrek, I, 114'te zikretmiş olup, hadis Buharî ve Müslim'in şartına göre sahihtir demiştir. ez-Zehebî de et-Telhis'de onun bu kanaatine muvafakat etmiştir. Ayrıca bk. Ahmed, el-Müsned, I, 18-26.

[123[123]] eş-Şatıbî, el-İ'tisam, II, 261.

[124[124]] el-Lâlekâî, I, 108; Şatıbî, el-İ'tisam, II, 261.

[125[125]] Buharî, Fedailu's-Sahabe Menakibu Ali; Fethu'l-Bâri, VII, 71-73.

[126[126]] Fethu'l-Bâri, VII, 73.

[127[127]] Mecmuu'l-Fetava, III, 157.

[128[128]] Ebû Şâme, el-Bâis, s. 19.

d- Cemaat, Müslümanlar Topluluğu Hakkında ve Bir İmam Yahut Şeriatte Asıl Dayanağı Bulunan Herhangi Bir Dini Mesele Yada Herhangi Bir Dünya Maslahatı Etrafında Birleşmeleri Halinde, Sünnet Üzere Bulunan En Büyük Toplulukları (es-Sevhâdu'l-A'zam) Hakkında Da Kullanılır:

Cemaat kavramı, herhangi bir kayda bağlı olmaksızın mutlak olarak kullanıldığında, ilk anlaşılan budur. Burada cemaat imamet, cihad gibi herhangi bir iş yahut müslümanların büyük maslahatlarından, din ve dünya işlerinden birisi etrafında toplanmaları halinde sünnete sımsıkı sarılan müslümanların büyük çoğunluğu anlamındadır. Çünkü bu durumda müslümanlardan ayrılmak ve onlara muhalefet etmek helâk oluştur, ayrılıktır, cemaatin dışına çıkmaktır ve din bundan sakındırmıştır.
Buhari'nin, Sahih'inde Huzeyfe b. el-Yemân *-Radıyallahu Anh-*'dan kaydettiği şu hadis bunlardan birisidir: "İnsanlar Rasûlullah *-Sallallahü aleyhi vesellem-*'a hayra dair soru sorarlar ben de ona beni gelir bulur korkusuyla şerre dair soru sorardım..." Daha sonra bir takım şer ve fitneleri sözkonusu ettikten sonra Huzeyfe *-Radıyallahu Anh-* şunları söylemektedir: "Eğer bu beni yetişecek olursa, bana ne emredersin? (Peygamber) buyurdu ki: *"Müslümanların cemaatine ve imamlarına bağlı kalınız."* Şâyet cemaatleri de, imamları da yoksa diye sordum, şöyle buyurdu: "*Bütün bu fırkalardan uzaklaş, istersen sen bu halde ölüm gelip seni yetişinceye kadar sürecek olsun, bir ağacın gövdesini dişlerinle ısırmış ol."*[129][129]
Usâme b. Şerîk *-Radıyallahu Anh-* da Peygamber *-Sallallahü aleyhi vesellem-*'dan şöyle buyurduğunu zikretmektedir:
"Allah'ın eli cemaatin üzerindedir."[130][130]
İbn Abbas *-Radıyallahu Anh-*'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah *-Sallallahü aleyhi vesellem-* buyurdu ki:
"Allah'ın eli cemaat ile birliktedir."[131][131]
İbn Abbas *-Radıyallahu Anh-* Peygamber *-Sallallahü aleyhi vesellem-*'dan, şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:
"Her kim emirinden hoşuna gitmeyecek bir şey görürse, ona sabretsin. Çünkü hiç şüphesiz cemaatten bir karış ayrılıp da ölen bir kimse mutlaka cahiliye ölümü ile ölür."[132][132]
Abdullah b. Mesud *-Radıyallahu Anh-* dedi ki: Rasûlullah *-Sallallahü aleyhi vesellem-* buyurdu ki:
"Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına ve benim Allah'ın Rasûlu olduğuma şehadet eden müslüman bir kimsenin kanı ancak şu üç husustan birisi ile helâl olabilir: Cana karşılık can, zinakâr evli ve dininden ayrılıp cemaati terkeden bir kimse."[133][133]
Kimi ilim ehli şöyle demiştir: "Bundan maksat dinini terketmesi suretiyle müslümanların cemaati terketmiş olacağıdır."[134][134]
Zeyd b. Sabit *-Radıyallahu Anh-*'ın rivayet ettiği hadiste Peygamber *-Sallallahü aleyhi vesellem-*'ın şu buyruğu da bu kabildendir:
"Üç haslet vardır ki hiçbir müslüman kalbi bunları yerine getirmekte kusur göstermez: Ameli Allah için ihlâsla yapmak, yöneticilere nasihat etmek ve cemaate bağlı kalmak. Çünkü onların davetleri (onları) arkalarından kuşatır."[135][135]
İbn Hacer'in, Fethu'l-Bâri'de naklettiğine göre de Taberî şöyle demiştir: "Doğrusu şu ki bu haberden[136][136] maksat başlarına emir olarak getirmekte bir araya geldikleri kimseye itaat

---

[129][129] Hadis Buhari ve Müslim tarafından rivayet edilmiştir. Bk. Buhari, Fiten, Babu Keyfe'l-Emru izâ lem tekun Cemaa, hadis: 7084; Fethu'l-Bâri, XIII, 35. Müslim, Hadis: 1847.
[130][130] Hadisi İbn Ebi Âsım, es-Sünne, I, 40'ta rivayet etmiş olup, el-Elbanî sahih olduğunu belirtmiştir.
[131][131] Tirmizi, Sünen, Fiten 7, Hadis no: 2166, Tirmizî: Bu hasen, garib bir hadistir demiştir. IV, 466.
[132][132] Buharî, Fiten 2, Hadis: 7054, Fethu'l-Bâri, XIII, 5; Müslim, 1849.
[133][133] Buharî, Diyat 6, Hadis: 2878, Fethu'l-Bâri, XII, 201; Müslim, Hadis: 1676.
[134][134] İbn Hacer'in hadise dair açıklaması için bk. Fethu'l-Bâri, XII, 201-202.
[135][135] İbn Ebi Âsım, es-Sünne, Hadis no: 94, I, 45. el-Elbanî isnadının sahih olduğunu belirtmiştir.

etmekte olan cemaate bağlı kalmaktır. Kim ona yapılan bey'ati bozarsa, cemaatin dışına çıkmış olur."137[137]
O halde sünnette varid olmuş "cemaat" ile ilgili lafızların çoğu bu anlamlara yönelik kabul edilir. Yani bir emir yahut din ya da dünya işlerinden herhangi bir iş etrafında çoğunlukları ya da -çoğunluğu teşkil etmeseler dahi- ilim adamları fazilet, salâh ve istikamet sahibi kimseler ile hal ve akd ehli kimselerin şahsında temsil edilmeleri halinde, din ya da dünya işlerinden herhangi bir iş yahutta bir emir etrafında toplanmaları halindeki müslüman cemaat anlamındadır. Ancak bütün bunlar(da itaat), sünnete ve ma'rufa uymak şartına bağlıdır.138[138]

e- Ehl-i Hal ve'l-Akd Anlamında Cemaat:

Aynı şekilde ilim adamları, emirler, kumandanlar, valiler, hakimler ve ileri gelenlerin yahutta bunların bir bölümünün müslümanlara ait herhangi bir iş etrafında ittifak etmeleri hakkında da "cemaat" terimi kullanılır. Bir imam (İslam devlet başkanı)'ı başa geçirmek, ona bey'at etmek yahut onu görevinden almak ve buna benzer hususlar gibi. Müslümanlar arasında hal ve akd ehli olmaya en lâyık olan kimseler dini hususlarda kendilerine uyulan şeriat ilminin âlimleridir. Daha sonra da fazilet, salâh ve ileri gelmek özelliklerine sahib önde gelenler, sırasıyla bunların arkasından gelir. Bunların da söz ve fiillerinin ümmetin maslahatlarını belirleyip işlerini yönlendirmekte etkisi olan kimseler arasından olmasına dikkat edilmelidir.
İbn Hacer, İbn Battal'dan şöyle dediğini nakletmektedir: "Cemaatten kasıt her dönemin hal ve akd ehlidir."139[139] Hal ve akd ehli ise az önce belirttiğim gibi öncelikli olarak ilim adamlarını kapsar. İşte bu, cemaat kavramının geniş anlamının bir parçasını teşkil eder. Hal ve akd ehli bir yöneticiye bey'at yahut bir cihadın ilân edilmesi gibi herhangi bir husus üzerinde ittifak edecek olurlarsa, şüphesiz ki cemaati temsil ederler. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

f- Büyük Cemaatin Dışında; Herhangi Bir Şey Etrafında Toplanan İnsanlar Topluluğu Yada Mescitte Cemaatle Namaz Kılan Kimseler Anlamı İle Cemaat:

Sünnette ve selefin ifadelerinde "cemaat" kelimesinin yemek, yolculuk, namaz, ilim taleb etmek ya da insanların biraraya gelmelerine sebep teşkil eden din ve dünya maslahatlarından herhangi bir iş için biraraya gelmiş bulunan belirli bir kesim hakkında da kullanılır ki, bu da büyük "cemaat" kavramının dışında bir manadır. Bu anlamı ile cemaat lafzının vârid olduğu rivayetlere örnekler:
Ömer b. el-Hattab -*Radıyallahu Anh*-'ın rivayet ettiği bir hadiste Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*- şöyle buyurmuştur:
"Hep birlikte yemek yeyiniz ve dağılmayınız. Çünkü şüphesiz ki bereket cemaat ile birliktedir."140[140]
Bununla bir yemek etrafında toplanan kimseler kastedilmektedir. Nitekim daha genel kapsamlı olan şeylerde cemaatin bereketli olacağı öncelikli olarak da anlaşılan bir husustur.
Cundub b. Abdullah -*Radıyallahu Anh*- dedi ki: Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*- bizlere dehşete kapıldığımız zaman cemaati, çarpıştığımız zaman da sabırlı ve sükûnetli olmamızı emrederdi.141[141] Yani kendilerini korku ve dehşete düşüren herhangi bir işle

---

136[136] Bununla Peygamber (s.a)'ın Huzeyfe (r.a)'a: "Müslümanların cemaatine ve imamlarına bağlı kalırsın." buyruğunu kastetmektedir.
137[137] Fethu'l-Bâri, XIII, 37.
138[138] Burada "maruf" ile şer'î anlamını yani münkerin zıttı olan maruf'u kastediyorum.
139[139] Fethu'l-Bâri, XIII, 216.
140[140] İbn Mace, Et'ıme 17, Hadis no: 3287, II, 1093-1094. Hadis hasendir, hasen olduğunu el-Elbanî, Sahihu'l-Camiu's-Sağir, IV, 168'de belirtmektedir.
141[141] Ebû Davud, Cihad, Babun fi'n-Nidâi inde'n-Nefîr, Hadis no: 2560, III, 55-56.

karşılaştıklarında biraraya gelmeye, ittifak etmeye ve birbirleriyle yardımlaşmaya bakmalıdırlar.
Buharî'nin, Sahih'teki şu ifadesi de bu kabildendir: "İki ve daha fazlasının cemaat olduğuna dair bir bahis."[142[142]]
Bununla kastedilen de namaz için cemaat olacaklardır. Diğer işler de buna kıyas edilir.
Cemaat mescidde imam ile birlikte namazda hazır bulunan kimseler hakkında da kullanılmıştır. Osman b. Affan -*Radıyallahu Anh*-'ın rivayet ettiği şu hadiste olduğu gibi: Ben Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ı şöyle buyururken dinledim:
"Kim yatsı namazını cemaat ile birlikte kılacak olursa, gecenin yarısını namaz kılmış gibi olur. Kim sabah namazını cemaat ile birlikte kılarsa, sanki geceyi tamamen namazla geçirmiş gibi olur."[143[143]]
İbn Ömer ve başkalarının rivayet ettiği hadiste Hz. Peygamberin şu buyrukları da bu kabildendir:
"Cemaat ile kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmiyedi derece daha faziletlidir."[144[144]]
Bununla mescidde imam ile birlikte namaz kılanların cemaatini kastetmektedir. Çünkü Abdullah b. Mesud -*Radıyallahu Anh*- şöyle buyurmuştur: "Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*- bizlere hidayet sünnetlerini (sünen-i hüdâyı) öğretti. Ezan okunulan mescidde namaz kılmak da hiç şüphesiz hidayet sünnetlerindendir."[145[145]]
Dolayısıyla belirli imamın arkasında namaz kılan herkes bu anlamı ile cemaat kavramı içerisinde yer alır.

g- Bütün Bu Anlamlar Hakkında, Yahut Bazıları Yada Çoğunluğu Hakkında "Cemaat" Kavramının Kullanılması:

Yani sünnette ve selef ifadelerinde cemaat tabirinin kullanıldığı şer'î bir takım lafızlarda sözü edilen bu manaların çoğu ya da bir kısmı birarada kastedilmiş olabilir ve bu durumda cemaat, nasların akışı, lafzı ya da mefhumundan hareketle bu işaret olunan anlamlardan birisi, bir kısmı ya da çoğunluğu esas alınarak yorumlanabilir. Bundan dolayı imamların benimsemiş olduğu "cemaat" kavramının pek çok şekilde yorumlandığını görebilmekteyiz. Şatıbî "el-İ'tisâm" adlı eserinde bunların bir bölümüne işaret etmiş bulunmaktadır. Ben de onun bu açıklamalarını burada özetle kaydetmenin faydalı olabileceğini düşünüyorum:
"İnsanlar bu hadislerde kastedilen cemaat anlamı hakkında beş ayrı görüş ortaya atmışlardır:
1- Cemaat müslümanların en büyük çoğunluğunu (es-sevâdu'l-a'zam)'ı ifade eder. Bu da Ebû Galib'in şu ifadelerinin delâlet ettiği bir anlamdır: Şüphesiz ki en büyük çoğunluk, diğer fırkalar arasında kurtuluşa eren kimselerdir.[146[146]] Bunların dinleri ile ilgili izledikleri yol hakkın kendisidir. Onlara muhalefet eden bir kimse ise cahiliye ölümü ile ölür. İster şeriat ile ilgili herhangi bir hususta onlara muhalefet etsin, ister imamları ve sultanları hakkında muhalefet etsin, o hakka muhalefet eden bir kişi demektir."[147[147]]
Bu görüşü benimseyenler arasında Ebû Mesud el-Ensâri ve Abdullah b. Mesud -*Radıyallahu Anh*-'ın da bulunduğunu zikretmektedir.[148[148]] Daha sonra şunları söyler: "Bu görüşe göre ümmetin müctehidleri, alimleri, şeriat ile amel eden şeriat ehli kimseler cemaatin kapsamı

[142[142]] Ezan 35; Fethu'l-Bâri, II, 142.
[143[143]] Müslim, Mesâcid, Babu Fadli Salâti'l-İşâi ve's-Subhi fi Cemaa, Hadis no: 656, I, 454.
[144[144]] Müslim, Mesacid, Babu Fadli Salâti'l-Cemaa, Hadis no: 650, I, 450.
[145[145]] Müslim, Mesacid, Babu Salâti'l-Cemaati min Süneni'l-Hüdâ, Hadis no: 654, I, 453.
[146[146]] Burada "es-Sevadu'l-Âzam (en büyük kalabalık)" tabiri ile kastedilenin mevlid bid'ati gibi çoğunluğun uygulamasını, bid'atlerinin meşruiyetine delil gösteren bid'atçi taifelerin bir çoğunun ileri sürdükleri gibi, mutlak olarak sayısal çokluğun kastedilmediğine bir işaret vardır.
[147[147]] el-İ'tisam, II, 260.
[148[148]] Bk. el-İ'tisam, II, 261.

içerisindedir. Onların dışında kalanlar da onların hükmü kapsamı içerisindedirler. Çünkü onlara tabidirler, onlara uyarlar. Buna göre onların cemaati dışına çıkan herkes (cehenneme doğru gitmek üzere) ayrılan kimselerdir. Bunlar şeytanın talan ettiği kimselerdir. Bütün bid'at ehli olanlar bu kapsama girerler. Çünkü onlar bu ümmetten önceden geçmiş olanlara muhalefet ederler, hiçbir şekilde onlar arasına katılamazlar."149[149]

2- Bundan maksat müçtehid, alim imamların cemaatidir. Ümmetin âlimlerinin kabul ettiklerinin dışına çıkan kimse cahiliye ölümü ile ölür. Çünkü Allah'ın cemaati150[150] ilim adamlarıdır. Allah onları alemlere karşı bir hüccet kılmıştır. Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın: "Şüphesiz Allah benim ümmetimi dalâlet üzere toplayıp, biraraya getirmez."151[151] buyruğu ile kastettiği kimseler de bunlardır."152[152]

"Bu görüşü kabul edenler arasında Abdullah b. el-Mubârek, İshak b. Rahaveyh (Rahuye) ve seleften bir topluluk da vardır. Usul alimlerinin görüşü de budur."153[153]

Taklid ve bid'at ehli kimseler hakkında da şunları söylemektedir: "Durum ne olursa olsun, bunlar doğrudan en büyük kalabalık (es-sevâdu'l-a'zam)'in kapsamına girmezler."154[154]

3- "Cemaat özellikle ashab-ı kiram anlamındadır. Dinin direğini ayakta tutanlar, kazıklarını yere sağlamca çakanlar, onlar oldukları gibi hiçbir şekilde sapıklık üzere biraraya gelip görüş birliğine varmamış olanlar da onlardır."155[155]

Daha sonra bu görüşü kabul edenler arasında Ömer b. Abdulaziz olduğunu belirtmektedir. İmam Malik de bu hususta onun kanaatini desteklemiştir.156[156]

Daha sonra Şatıbî şunları söyler: "Bu görüşe göre "cemaat" lafzı Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın diğer rivayette belirtmiş olduğu *"(cemaat) benim ve ashabımın üzerinde bulunduğu haldir."157[157]* şeklindeki rivayete uygun düşmektedir. Sanki bu açıklama onların söyledikleri, yaptıkları uygulamalarla, içtihad ettikleri hususların kayıtsız ve şartsız olarak delil olduğunu belirten kanaatin kapsamında gibidir."158[158]

Daha sonra da şunları söylemektedir: "Buna göre onların ortaya koydukları herbir iş herhangi bir tartışma sözkonusu olmaksızın bir sünnettir. Başkaları ise böyle değildir. Çünkü bu hususta içtihad ehlinin onu tetkik edip, red ya da kabul etmek imkânları vardır. O halde bid'at ehli olan kimseler -bu görüşe göre- cemaat kapsamına kesinlikle girmezler."159[159]

4- "Cemaat, herhangi bir iş hakkında icma etmeleri halinde bütün müslümanların cemaati demektir. O halde bunların dışında kalan diğer din mensuplarına da onlara uymak gerekir. Peygamberine yüce Allah'ın kendilerini sapıklık üzere biraraya getirmeyeceği taahhüdünü verdiği kimseler bunlardır. Şâyet aralarında bir görüş ayrılığı ortaya çıkacak olursa, anlaşmazlık konularında doğruyu bilmeye çalışmak gerekir."160[160]

5- "İmam Taberî'nin tercih ettiği şu görüştür: Cemaat bir emir etrafında toplanan müslümanlar demektir. Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*- ona bağlı kalmayı emretmiş, ümmetin bu emiri önlerine geçirmek hususu üzerinde ittifak sağladıkları bu noktada ayrılığa

---

149[149] Bk. el-İ'tisam, II, 261.
150[150] el-İ'tisam'da da ifade bu şekildedir.
151[151] Bu husus Tirmizi'nin, İbn Ömer'den, Fiten, Babu Mâcâe fi Luzumi'l-Cemaa, IV, 466, Hadis no: 2167'de geçmiş bulunmaktadır. Ahmed, el-Müsned, V, 145; Hakim, el-Müstedrek, I, 115; Darimî, I, 145'de buna dair bir şahid (destekleyici tanık) da bulunmaktadır. Suyutî, el-Camiu's-Sağir, I, 278'de Hasen olduğunu belirtmiştir.
152[152] el-İ'tisam, II, 261.
153[153] el-İ'tisam, II, 261.
154[154] el-İ'tisam, II, 262.
155[155] el-İ'tisam, II, 262.
156[156] Bk. el-İ'tisam, II, 263.
157[157] Bununla, Hakim, el-Müstedrek, I, 128-129; Tirmizî, İman, Babu İftiraki Hâzihi'l-Ümme, Hadis: 2641, V, 25-26'da zikrettiği ve ayrıca: *"Ümmetim yetmişüç millete (fırkaya) ayrılacaktır. Biri müstesnâ hepsi ateşte olacaklardır.* Bunlar kimlerdir ey Allah'ın Rasûlü deyince, *bugün benim ve ashabımın üzerinde gittiği yoldur"*lafızlarını da ihtiva eden hadisi kastetmektedir.
158[158] el-İ'tisam, II, 263.
159[159] el-İ'tisam, II, 263.
160[160] el-İ'tisam, II, 263.

düşmesini yasaklamıştır."[161[161]] Bu ifadelerinden sonra Şatıbî, Taberî'nin uzunca bir açıklamasını zikretmekte ve arkasından şunları söylemektedir: "Hulâsa cemaat, kitab ve sünnete uygun davranan imam etrafında toplanmak anlamı çerçevesinde döner durur. Bu ise açıkça şunu göstermektedir ki, sünnet olmayan bir husus üzerinde toplanmak sözü edilen hadislerde anılan cemaat anlamının dışına çıkmaktadır. Haricilerle onların durumunda olanlar gibi."[162[162]]

Sonuç: Şer'î nasların toplamından, imam ve ilim adamlarının nakledilen sözlerinden çıkartılan "cemaat"in şer'î kavramı birbirine yakın anlamlar etrafında dönüp dolaşmakta ve hepsi de şer'an cemaatin şu anlam çerçevesi ile çerçevelendiği sonucunu ortaya koymaktadır:

Cemaat, ehl-i sünnet, sünnete tabi olanlar, hak ehli ve kurtuluşa eren fırka (fırka-i naciye)dır. Bunlar da ashab-ı kiram ile onlara güzel bir şekilde uyan hidayet imamları, dinde fıkıh ve ilim ehli ile kıyamet gününe kadar müminler arasından onlara uyup, yollarını izleyecek olan kimselerdir.

Cemaat, sünnet etrafında toplanıp, onu ittifakla kabul eden, hakkın etrafında ve imamları etrafında toplanan kimselerdir. O bakımdan onların isim ve nitelikleri "ehl-i sünnet ve'l-cemaat" tabiri ile terkib edilerek ifade edilmiştir.

Buna göre onlar gerçek anlamıyla sünnet ehli kimselerdir. Onlar sünneti nakletmiş, bellemiş, sıkı sıkıya ona sarılmış, ona uymayı tavsiye etmiş, öğretmiş, gereğince amel etmiş ve hakkıyla ona gereken itinayı göstermişlerdir. Bunlar, hak üzere toplanmaları, Peygamber ve ashabının izlediği yol etrafında toplanmaları halinde Allah Rasûlünün kastettiği cemaati teşkil ederler. Cemaat kavramının genel çerçevesi içerisine bazı anlamları ile özelleştirici ifadeler de girmektedir. Hal ve akd ehli, belirli bir imam yahut müslümanların maslahatlarından büyük herhangi bir maslahat etrafında toplanan, ayrıca bir mesciddeki cemaat ve buna benzer ifadelerde olduğu gibi;

"Cemaat" Kavramı Dışında Olanlar:

Şer'î naslar ve hidayet imamlarının bu nasları açıklaması çerçevesinde "cemaat" kavramı içerisine girenlerin kim olduklarını öğrendiğimize göre şer'an kastedilen cemaat kavramı dışına çıkan kimseleri de bilmemiz -yine şer'î naslar ve imamların sözleri çerçevesi gereğince- faydalı olacaktır:

1- Bid'atçiler, hevâ ehli ve dinde olmayan yeni şeyler ortaya koyanlar "cemaat" kavramının dışındadırlar. Çünkü Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın: *"Ümmetim sapıklık üzere asla birleşmez"* buyruğu yanında: *"Her bid'at bir sapıklıktır"* şeklindeki genel ifadesi bunu gerektirmektedir.

Ayrıca: *"Her kim bizim bu işimizde ondan olmayan bir şeyi ortaya koyarsa, o merduddur."* buyruğu da bunu ifade eder.[163[163]]

2- Şia, hariciler, kaderiye, mutezile, cehmiyye, kelâmcılar ve onlardan dallanıp budaklananlar, tarikat sahibi sufiler ve benzerleri ile bütün bu bunlardan dallanıp budaklanan çeşitli fırkalar, onların yönelişleri, itikadi mezhebleri -eskisiyle, yenisiyle- bütün fırka tabileri de (cemaat kavramı dışındadırlar.) Çünkü Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın bu ümmetin yetmişüç fırkaya ayrılacağını, biri dışında hepsinin cehennem ateşinde olacağını belirten umumi hadisi ile bu tek fırkayı da "cemaat" diye yorumlaması, bunun da kendisinin ve ashabının üzerinde gittiği yoldan ibaret olduğunu ortaya koyması bunu gerektirmektedir.[164[164]]

3- Müslüman imamlar ve onların cemaatinin dışına cemaatten uzaklaşıp, ayrılığı ve tefrikayı beraberinde getirecek şekilde çıkan yahutta fitnenin ortaya çıkmasına, çiğnenilmesi yasak

---

[161[161]] el-İ'tisam, II, 264.
[162[162]] el-İ'tisam, II, 264.
[163[163]] Burada zikredilen hadislerin kaynakları daha önceden gösterilmişti.
[164[164]] Burada işaret edilen hadislerin kaynağı daha önceden gösterilmişti.

şeylerin çiğnenmesine, din ve dünyasında ümmetin büyük fesadlara uğramasına veya Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın sakındırdığı şeylerin kapsamına giren benzeri şeylerin ortaya çıkmasına sebeb teşkil edecek şekilde cemaatten uzaklaşmak.
Fitneye, yasakların çiğnenmesine, cihad, iyiliğin emredilip, münkerden alıkonulması gibi müslümanların büyük maslahatlarının çalışmayacak hale gelmesine sebeb teşkil edecek yahut yolların korkulu bir hal alması ve kesilmesi ile sonuçlanıp, insanları korku ve dehşete düşüren neticelere götürecek şekilde (İslam devletinin) meşru yöneticilerine karşı çıkan yahut ümmete kılıç çeken yahut itaati bölen, ayıran hariciler gibi. Bu tür sonuçlara götüren herbir iş, cemaatin dışına çıkmaktır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.[165][165]
4- Sünnete uygun yolu izlemeyen, bulamayan, ilim ehline uymayan, engelleyici meşru otoriteyi engel tanımayan, şer'an kastedilen cemaatin istikametine boyun eğmeyen ve böylelikle cemaat kavramının dışına çıkarak onların kapsamına girmeyen cahiller, beyinsizler, günahkârlar, fasıklar ve karıştırıcılar da "cemaat" kavramının dışında kalırlar. Böyleleri müslüman cemaatten sayılmazlar, aksine bunlar ayrılıp, uzaklaşmak ve helâk olmak yolundadırlar. Cemaatin işinin dosdoğru bir şekilde yola koyulması ancak bu gibi kimselerin hizaya getirilmesi ve sadece hakkın çerçevesinde tutulmaları ile mümkün olabilir.

[165][165] Dinden çıkmak mahiyetinde olan irtidad, dinin kat'i bir hükmünün inkârı gibi birtakım hususlar cemaatin dışına çıkmak olduğu gibi, itikadi bakımdan küfrü gerektiren bir iş yapmayan isyancıların çıkışı gibi, bundan daha alt mertebede olan çıkışlar da cemaatin dışına çıkmak olarak değerlendirilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EHL-İ SÜNNET VE'L-CEMAAT KAVRAMINA DAİR

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat Kavramı:

Sünnet ile cemaat lafızlarının anlamlarına dair şer'î naslarda ve selefin anlayıp ifade ettiği şekliyle anlamlarına dair bu şekilde hızlıca göz attıktan sonra, ehl-i sünnet ve'l-cemaat kavramının açık ve sağlıklı anlamının da netlik kazandığını görüyoruz.
Kimlerdir? Nitelikleri nelerdir? Yöntemleri nedir? Buna göre bizler ehl-i sünneti, nitelikleri, alâmetleri ve yöntemlerini gözönünde bulundurarak çeşitli açılardan tanımlayabileceğimiz gibi, selefin onları tanımlayışı açısından da yani selefin kendi kendilerini tanımlaması açısından da onları tanımlayabiliriz. Çünkü bir diyarın sakinleri orada nelerin olduğunu daha iyi bilir, Mekke ahalisi Mekke yollarını daha iyi bilir.

Ehl-i Sünneti Tanıyabilmemize İmkân Veren Bazı Bakış Açıları:

1- Onlar sünneti bilen, onu belleyen, gereğince amel eden, onu nakleden, onu rivayet, dirayet ve yöntem olarak taşıyan Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın ashabıdırlar. İlim amel ve zaman itibariyle herkesten önce sünnete koştukları için ehl-i sünnet olarak adlandırmaya en lâyık olan kimseler onlardır.
2- Ashabtan dini öğrenen, onu nakleden, onu bilen ve gereğince amel eden Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın ashabına uyan kimseler de bunlardan sonra gelir. Tabiûna uyanlar ve kıyamet gününe kadar onlara güzelce uyacaklar da bu kapsam içerisindedirler.
Çünkü bunlar Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın sünnetine sıkı sıkıya sarılan, bid'at ortaya koymayan ve müminlerin yolundan başka bir yola uymayan sünnet ehli kimselerdir.
3- Ehl-i sünnet ve'l-cemaat kitab ve sünnet ehli olan selef-i salihin kendisidir. Bunlar Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın gösterdiği hidayet yolu gereğince amel ederler.[166[166]] Ashabın rivayetlerine uyarlar, tabîinin rivayetlerine uyarlar. Bid'at ortaya koymamış, dini değiştirmemiş, Allah'ın dininde ondan olmayan şeyleri sonradan çıkarmamış, dinde kendilerine uyulan hidayet imamları da bu kapsam içerisindedir.
4- Ehl-i sünnet ve'l-cemaat bütün fırkalar arasında fırka-i nâciye (kurtulmuş fırka)'yı teşkil edenlerdir. Bunlar ise kıyamet gününe kadar (hak üzere) zahir (ve muzaffer) ve îlahî yardıma mazhar olan kesimdir.
5- Hevâların, sapıklıkların ve bid'atlerin çoğalıp, zamanın bozulduğu takdirde "garib" olan kimseler. Bu da Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın şu hadisinden alınmadır: *"İslam garib başladı. Başladığı gibi tekrar garib dönecektir. O halde gariblere ne mutlu!"*[167[167]] Yine Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*- şöyle buyurmuştur: "Gariblere ne mutlu! Onlar sayıca çok olan kötü insanlar arasında bulunan, salih olan (azınlıkta kalan) kimselerdir. Onlara karşı çıkanlar, onlara itaat edenlerden daha çoktur."[168[168]]
6- Ehl-i sünnet ve'l-cemaat rivayet, dirayet, ilim ve amel bakımından hadis ehli olan kimselerdir. Bundan dolayı kimi selef imamlarının ilâhî yardıma mazhar kesim ve fırka-i naciye ehl-i sünnet ve'l-cemaati (hadis ehli) diye tefsir ettiklerini görüyoruz. Bu açıklama İbnu'l-Mubârek, Ahmed b. Hanbel, Buharî, İbnu'l-Medinî, Ahmed b. Sinan[169[169]] -*Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun*-dan rivayet edilmiştir. Bu, elbetteki doğrudur, çünkü bu niteliğe

---

[166[166]] Bk. İbn Teymiyye, Mecmûu'l-Fetava, III, 157.
[167[167]] Müslim, İman, 55, Hadis no: 145, I, 130.
[168[168]] el-Elbanî, Sahihu's-Camii's-Sağir'de sahih olduğunu söylemiştir. I, 12, no: 3816.
[169[169]] Bk. İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, XIII, 393, Tirmizî, IV, 504-505. Bk. Silsiletu'l-Ahadîsi's-Sahiha, 270. hadise dair not, III, 136-137.

layık görülen hadis alimleri ehli sünnetin imamlarıdır. İmam Ahmed ilahi yardıma mazhar kesim" hakkında şunları söylemektedir: "Eğer burada sözü edilenler hadis ehli değil ise ben bunların kim olduklarını bilemiyorum." Kadı Iyad -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- de şöyle demektedir: "Şüphesiz İmam Ahmed ehli sünnet ve'l-cemaat ile hadis ehlinin mezhebine uygun itikad sahibi olan kimseleri kastetmektedir."170[170]

Ehl-i Sünnet Ve'l-Cemaate Bu İsmin Veriliş Sebebi:

Ehl-i sünnete bu ismin veriliş sebebi Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın sünnetini alıp onu öğrenen, onun gereğince amel eden ve Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın: *"Sünnetime uymaya bakınız."171[171]* hadisinin gereklerini yerine getirmeye çalışan kimseler oluşlarından dolayıdır. Çünkü sünnet ashab-ı kiramın, Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'dan şeriat, din, zahir ve batın hidayet diye telakki ettikleri şeylerdir. Tabiûn da bunu onlardan almıştır, sonra onlara tabi olanlar, sonra adalet sahibi onlara uyan hidayet önderi olan ilim adamları ve kıyamet gününe kadar onların yolundan gidecek olanlardır."172[172]
İşte bundan dolayı sünnete uyan, hak ehli olan kimseler "ehl-i sünnet" diye bilinmişlerdir. O halde, gerçek anlamıyla buna asıl layık olanlar onlardır.
Bunlara "cemaat" adının veriliş sebebine gelince, Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın: *"Cemaate bağlı kalmaya bakınız."173[173]* hadisi ile kendilerini kastettiği kimselerin onlar oluşundan dolayıdır. Ayrıca onlar hak üzere toplanmış, hakkı almış, sünnete sıkı sıkıya yapışan ashab, tabiûn ve onlara tabi olan müslüman cemaatin izinden gitmişlerdir. Ayrıca onlar -yüce Allah'a hamdolsun ki- her zaman (meşru) imamları etrafında toplandıkları gibi cihad, iyiliği emredip münkerden alıkoymak, sünnet ve ona uymak esasları üzerinde toplanırlar, bid'atleri, heva ve sapık fırkaları terketmek noktasında görüş birliği halindedirler.
O halde Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın kastettiği, niteliklerini belirttiği ve bize kendileriyle birlikte olmayı emrettiği cemaat onlardır.
Nihayet bizler açık seçik şu sonuca varıyoruz: Ehl-i sünnet ve'l-cemaat şu hususlara dayanan bir vasıftır:
1- Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*-'ın sünnetinden dayanağı, bize sünnete bağlılığı emrettiği ve bunu tavsiye ettiği *"sünnetime sıkı sıkı sarılmaya bakınız"* hadisi ile cemaate uymayı emredip, bunu *"cemaate bağlı kalmaya bakınız"* diye tavsiye ettiği, ona muhalefet etmeyi, ondan ayrılmayı, ona karşı çıkıp, ondan uzaklaşmayı yasakladığı hadisleridir. İşte ehl-i sünnet ve'l-cemaate bizzat Rasûlullah -*Sallallahü aleyhi vesellem*- bu adı vermiş ve onları böylelikle nitelendirmiştir.
2- Fazilet sahibi nesiller olan ashabın ve selefin rivayetlerine, onların söz ve nitelikleri ve hallerine dair ifadelerine dayanır. Bu hidayet imamlarının icma ile kabul ettikleri bir isim ve bir niteliktir. Onlar bunu hak ehline vermişler, hak ehlini bununla nitelendirmişlerdir. İşte "sünen" ve bu faziletli nesillerden gelen rivayetleri, kaydeden eserlerde, buna dair tasnif edilen kaynaklarda bu husustaki rivayetler açıkça tanıklık etmekte, bu hususu dile getirmektedir.
3- Ehl-i sünnet terimi doğru, gerçeği ifade eden ve hak ehlini bid'at ve hevâ ehlinden ayırdeden bir niteliktir. Bu ise bazılarının zannı olan "ehl-i sünnet ve'l-cemaat" ancak asırlar sonra, son zamanlarda ortaya çıkmış ve ancak ayrılıkların ortaya çıkmasından sonra bilinmiş bir isim olduğu şeklindeki kanaatlerine muhaliftir. Gerçek şu ki bu, bu ümmetin selefinden nakledilegelmiş şer'î bir isim olup, ashab ve tabiûn döneminden, ilk nesilden ve faziletli nesillerden itibaren aktarılagelmiştir.

170[170] Şeyh Abdullah el-Ⴚuneyman, Şerhu Kitabi't-Tevhid min Sahihi'l-Buhari, II, 238.
171[171] Hadisin kaynağı daha önceden gösterilmişti.
172[172] Bk. İbn Teymiyye, Mecmûu'l-Fetava, III, 358.
173[173] Hadisin kaynağı daha önceden gösterilmişti.

Ehl-i Sünnet Ve'l-Cemaat Bir Mekan Ya da Bir Zamana Münhasır Bir Kavram Mıdır?

Ehl-i sünnet ve'l-cemaat mekân ve zamana münhasır, onunla sınırlı değildirler. Bunlar bir yerde çoğalabilirler, bir yerde az olabilirler. Bir dönemde sayıları artabilir, bir başka dönemde azalabilirler.174[174] Fakat kesintiye uğrayıp sonları gelmez. Hidayetin bayrakları, karanlığın kandilleri, kıyametin kopacağı vakte kadar diğer insanlara Allah'ın delilleri onlar arasındadır, bu dinin korunması şeklindeki Allah'ın vaadi onlar vasıtasıyla gerçekleşmektedir.

Selefin Belirlediği Şekliyle Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaatin Bazı Nitelik ve Belirtileri:

Şüphesiz ki ehl-i sünnet ve'l-cemaatin nitelik ve belirtileri açık ve nettir. Çünkü onlar hak ehlidirler, hak ise gayet açıktır. Ayrıca onlar doğruluk ehlidirler, doğruluk ise apaçıktır. Diğer taraftan onlar sünnete uyarlar, sünnet te muhafaza edilmiştir.

Hem onlar cemaatin kendisidirler. Cemaat ise hakka uyduğu sürece hatadan korunmuştur.

Ehl-i sünnetin nitelik ve özelliklerine dair seleften gelmiş bazı rivayetleri, birtakım imamların ifade ettiği şekliyle sunmaya çalışacağız:

1- Ehl-i sünnet Allah'ın sapasağlam ipine sıkı sıkıya sarılan kimselerdir:

Ebû Bekr es-Sıddîk -*Radıyallahu Anh*- diyor ki: "Sünnet Allah'ın sapasağlam ipidir. Onu terkeden bir kimse kendisiyle Allah arasındaki ipi koparmış olur."175[175]

Ömer b. el-Hattab -*Radıyallahu Anh*- da şöyle demektedir: "...Şüphesiz sünnet sahibi kimseler Allah'ın kitabını daha iyi bilirler."176[176]

Buna göre sünnete sımsıkı sarılıp, rivayetlere tabi olan bir kimse sapasağlam kulpa yapışan kimsedir. İşte ehl-i sünnet de böyledir.

2- Ehl-i sünnet ve'l-cemaat hakka götüren, sırat-ı müstakiîme doğru giden yolu gösteren, salih önderler ve uyulacak örneklerdir.

Onlara uyan, onlarla arkadaşlık eden, dini onlardan öğrenen bir kimsenin dini esenliğe kavuşur. Onlardan uzak kalıp, onların yoluna uymayan kimse helâk olur. Amr b. Kays el-Mülâî -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefatı: 143 h.) şöyle demektedir: "Sen bir gencin ilk yetiştiği andan itibaren ehl-i sünnet ve'l-cemaat ile birlikte olduğunu görürsen, ondan hayır umabilirsin. Eğer bid'at ehliyle birlikte olduğunu görürsen, ondan ümidini kes. Çünkü genç delikanlı ilk olarak neye göre yetişirse odur."177[177]

Yine Amr b. Kays şöyle demektedir: "Genç yetişir. Eğer ilim ehli ile oturup kalkmayı tercih ederse, kurtuluşa ermesi uzak bir ihtimal değildir. Şâyet başkalarına meyledecek olursa, helâk olma ihtimali yüksektir."178[178]

İbn Şevzeb -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefatı: 120 h.) şöyle demektedir: "Gencin ve arab olmayanın ibadete yöneldikleri vakit sünnet sahibi bir kimseye rastlama tevfikine mazhar olmaları Allah'ın nimetlerindendir."179[179]

Buna benzer bir söz Eyyub es-Sahtiyanî -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- (vefatı: 131 h.)'den rivayet edilmiş olup, o şöyle demiştir: "Yeni yetişen bir kimse ile arab olmayan kimselere yüce Allah'ın ehl-i sünnetten bir ilim adamı ile rastlama tevfikini ihsan etmesi, onların mutluluklarındandır."180[180]

174[174] Bk. Fethu'l-Bâri XIII, 295; eş-Şeyh Abdullah el-Ğuneyman, Şerhu Kitabi't-Tevhid, II, 240.
175[175] İbn Batta, eş-Şerhu ve'l-İbâne, s. 120.
176[176] Darimî, I, 49.
177[177] eş-Şerhu ve'l-İbâne, s. 133.
178[178] el-İbâne, I, 206.
179[179] eş-Şerhu ve'l-İbâne, s. 133; el-İbâne, I, 205.
180[180] el-Lâlekâî, Şerh-u Usul-i İtikad-i Ehl-i Sünne, I, 60, rivayet no: 30.

el-Fudayl b. İyad -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefatı: 187 h.) şöyle demektedir: "Allah'ın kendileriyle ülkeleri dirilttiği birtakım kulları vardır. Bunlar sünnet sahibi kimselerdir."[181[181]]
İbn Abbas -*Radıyallahu Anh*-'dan, yüce Allah'ın: *"O günde birtakım yüzler ağaracak, birtakım yüzler kararacaktır."* (Al-i İmran, 3/106) buyruğu hakkında şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Yüzleri ağaracak olanlar ehl-i sünnet ve'l-cemaattir, yüzleri kararacak olanlar ise bid'at ve dalâlet sahibi kimselerdir."[182[182]]
3- Müslüman sünnet ve cemaat dışında hiçbir isim ile kendilerini adlandırmamaları da onların niteliklerindendir:
Ehl-i sünnet ve'l-cemaatten başkalarına kendisini nisbet eden veya başka isimle kendisini yad eden bir kimse helâk olmuştur. Çünkü kurtuluşa eren fırka, ehl-i sünnettir ve çünkü onların yolu müminlerin izlemekle yükümlü oldukları yoldur.
Onlar İslam ehli olanlardır. İbn Abbas -*Radıyallahu Anh*- şöyle diyor: "Her kim bu uydurma isimlerden bir ismi kabul edecek olursa, o kişi İslam boyunduruğunu boynundan çıkarmış olur."[183[183]]
O, bununla sapık fırka ve sapık hevâların peşinden gidenlerin isimlerini kastetmektedir. Kadı Iyad, İmam Malik'ten şöyle dediğini nakletmektedir: "Bir adam Malik'e: Ey Abdullah'ın babası, ehl-i sünnet kimlerdir? diye sormuş, o da: Kendisi ile tanındıkları bir lakabları bulunanlardan, cehmiyeden, rafızilerden ve kaderilerden olmayan kimsedirler."[184[184]]
İmam İbn Kayyım dedi ki: İmamlardan birisine sünnet hakkında soru soruldu, o da şöyle dedi: "Benim sünnet dışında hiçbir ismim yoktur."[185[185]]
Malik b. Miğvel -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefatı: 159 h.) şöyle diyor: "Kişi İslamın ve sünnetin dışında bir isim ile kendini adlandıracak olursa, sen de onu dilediğin dine nisbet edebilirsin."[186[186]]
Meymun b. Mihran -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefatı: 117 h.) şöyle demektedir: "İslamın dışında kullanılan herbir isimden sakınınız."[187[187]]
Bilindiği gibi sünnet ve cemaate muhalif olan herkes İslam ve sünnetin dışında birtakım isimler almışlardır. Hevâ ve sapık fırka sahibleri gibi. İsterse bunlar ehl-i sünnetten olduklarını iddia etsinler. Ehl-i sünnet sahibleri taassubla hizibçilik yapan ve cemaatçilik yapanlara da, birtakım parolalara da, kavmiyetçiliklere de nisbet edilmezler. Onlar vatan ve halk taassubuna, ırk ve kabile taassubuna kapılmazlar. Onları sünnet ve İslam şiarı -hangi yer ve zamanda olurlarsa olsunlar- biraraya getirir.
4- Ehl-i sünnet insanların hayırlılarıdırlar. Bid'atlerden ve bid'atçilerden uzak kalınmasını isterler:
Fudayl b. İyad -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefatı: 187 h.) diyor ki: "Ben insanların en hayırlılarının tümünün sünnet sahibi kimseler olduğunu gördüm. Onlar bid'at sahibi kimselerden uzak kalmayı söylüyorlardı."[188[188]]
Ebu Bekr b. Ayyâş'a -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefatı: 194 h.) denildi ki: Sünnî kimdir? Şu cevabı verdi: "Çeşitli hevâlar sözkonusu edildiği vakit onlardan hiçbirisine taraftar kesilmeyendir."[189[189]]
Eyyub es-Sahtiyanî -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefatı: 131 h.) Umâre b. Zâzân'a -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefatı: 131 h.) dedi ki: "Ey Umare eğer bir kimse sünnet ve cemaat sahibi

---

181[181] el-Lâlekâî, I, 65.
182[182] eş-Şerhu ve'l-İbâne, s. 137.
183[183] eş-Şerhu ve'l-İbâne, s. 137.
184[184] Tertibu'l-Medarik, I, 72.
185[185] Medaricu's-Sâlikîn, III, 174.
186[186] es-Suyutî, ed-Durru'l-Mensul, II, 63; el-Lalekaî, I, 62; Ayrıca bak Dr. Ahmed Sâd Hamdan, et-Tehmiş.
187[187] eş-Şerhu ve'l-İbâne, 137.
188[188] eş-Şerhu ve'l-İbâne, s. 153.
189[189] el-Lâlekâî, I, 60, 65.

ise, hiçbir zaman hangi halde olursa olsun ona dair sormana gerek yok. (O doğru yol üzeredir.)"190[190]

O halde ehl-i sünnet hak ve itidal yolu olan sırat-ı müstakim üzere bulunan ümmetin hayırlıları ve vasatıdırlar.191[191]

Onlar aynı zamanda bid'at ve hevâ sahibi kimselerden uzak kalmayı telkin ederler. Hak, sünnet ve cemaatin dışında hiçbir şeye taassub göstermezler.

5- Ehl-i sünnet insanların bozulacağı zaman garib kalan kimselerdir.

Çünkü onlar "bir taife"dirler. Onlar "bir millet"dirler. Onlar birçok fırka ve taife arasından "bir fırka"dırlar. Yetmişüç fırkadan bir fırkadırlar. Onlar bid'at, hevâ ve sapık fırka sahiblerinin kalabalıkları arasında "garibler"dirler.

Hasan-ı Basri -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefatı: 110 h.) şöyle demektedir: "Şüphesiz sünnet ehli geçmiş dönemlerde insanlar arasında sayıca en az olan kimselerdi. Geriye kalanlar arasında da insanların en az olanlarıdır. Onlar lüks ve debdebe içerisinde olanlara, lüks ve debdebelerinde eşlik etmezler, bid'at ehline de bid'atlerinde eşlik etmezler. Rablerine kavuşuncaya kadar sünnetleri üzere sebat gösterdiler. İşte sizler de -Allah'ın izniyle- hep böyle olunuz."192[192]

Süfyan es-Sevrî -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefatı: 161 h.) şöyle demektedir: Ehl-i sünnet hakkında birbirinize hayırlı şeyler tavsiye ediniz, çünkü onlar garibler dir.193[193]

Yine o şöyle derdi: Biri doğuda diğeri de batıda bulunan kimsenin sünnet sahibi olduklarına dair sana haber ulaşırsa, sen onlara selam gönder, onlara dua et, ehl-i sünnet ve'l-cemaat ne kadar da azdır!"194[194]

Abdullah b. el-Mubârek -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefatı: 181 h.) şöyle demektedir: "Şunu bil ki ben bugün ölümü, sünnet üzere yaşadığı bir hayattan sonra Yüce Allah'a kavuşan herbir müslüman için bir lütuf olarak görüyorum. Elbetteki biz Allah'ınız ve biz ona döneceğiz. Yalnızlığımızı, kardeşlerimizin gidişini, yardımcıların azlığını, bid'atlerin ortaya çıkışını Allah'a şekvâ ediyoruz. Bu ümmetin başına gelen ilim adamlarının, sünnet ehlinin gitmesi ve bid'atlerin ortaya çıkması gibi büyük belalardan dolayı da Allah'a şekvâ ediyoruz."195[195]

6- Ehl-i sünnet ve'l-cemaat hadis ehli olan güvenilir ve adaletli imamlar ile rivayetiyle, dirayetiyle dini nakleden, isnadlarda yer alan kimselerdir:

Peygamber -*Sallallahü aleyhi vesellem*- buyurdu ki:

"Bu ilmi sonradan gelen herbir nesil arasından o neslin adalet sahibi kimseleri taşır. Onlar bu ilimden saptırıcıların tahriflerini, batılcıların çalmalarını ve cahillerin yanlış tevillerini ortadan kaldırırlar."196[196]

Bu ilmi taşıyan kimseler ise hadis ehlidir. Sünneti belleyen, gereğince amel eden insanlara onu öğreten hidayet imamlarıdır. O halde onlar sünnetin de imamlarıdırlar.

İbn Sîrin -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefatı: 110 h.) şöyle diyor: "Daha önceleri isnada dair (hadis alanlar) soru sormazlardı. Ancak fitne baş gösterince, bu sefer: Size bu rivayeti nakleden ravilerin isimlerini bize veriniz demeye başladılar. O halde ehl-i sünnete bakılır ve onların rivayet ettikleri hadis alınır. Ehl-i bid'ate bakılır ve onların rivayet ettikleri hadis alınmaz."197[197]

7- Ehl-i sünnet kendilerinden ayrılmaları sebebiyle insanların üzüldüğü kimselerdir: Eyyub es-Sahtıyanî -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- diyor ki: "Ehl-i sünnetten bir adamın vefat

190[190] el-Lâlekâî, I, 60, 65.
191[191] Bk. İbn Teymiyye, Mecmûu'l-Fetava, III, 368-369.
192[192] Darimî, I, 72. Bk. Muhammed Abdu'l-Hadi el-Mısrî'nin derleyip, hazırladığı Ehlu's-Sünne ve'l-cemaa.
193[193] el-Lâlekâî, Şerhu İtikad-i Ehli's-Sünne, I, 64.
194[194] el-Lâlekâî, Şerhu İtikad-i Ehli's-Sünne, I, 64.
195[195] İbn Vaddah senedi ile el-Bid'a, s. 39'da rivayet etmiştir.
196[196] el-Hatib, Şerefu Ashabi'l-Hadis, 28-29; İbn Adiy, el-Kâmil, I, 152-153 ve III, 902; el-Alaî, Buğyetu'l-Mutelemmis, s. 34-35'te sahih olduğunu belirterek. Bk. Dr. Salih es-Suhaymî, Ulu'l-Ebsar'ın notları, s. 64.
197[197] Müslim, Mukaddime, Babu ennel isnade mine'd-din, I, 15; Tirmizî, Kitabu'l-İlel, V, 740.

haberi bana ne zaman verilirse, sanki azalarımdan birisini kaybetmiş gibi oluyorum."[198[198]]
Yine şöyle diyor: "Ehl-i sünnetin ölümünü temenni eden kimseler aslında ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek isteyen kimselerdir. Fakat kâfirler hoş görmese de Allah nurunu tamamlayacaktır."[199[199]]
İmam Abdulaziz b. Muhammed ed-Deraverdî -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefatı: 187 h.) vefat edince, Süfyan b. Uyeyne -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefatı: 198 h.) bu işe katlanamadı ve katlanamadığını da ortaya koydu. Kendisine: Biz senin hiç bu dereceye kadar geleceğini sanmıyorduk. O: "O kişi ehl-i sünnettendi." diye cevab verdi.[200[200]]
Muâfâ b. İmran -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefatı: 186 h.) şöyle demektedir: "Ölüm esnasında olması müstesna, sakın hiçbir kimseyi övme. Çünkü o kimse ya sünnet üzere ölür, yahut bid'at üzere ölür."[201[201]]
Avn -İbn Abdullah el-Kufî olabilir; *Allah'ın rahmeti üzerine olsun*- (vefatı: 120 h.'den önce) şöyle demiştir: "Her kim İslam ve sünnet üzere olursa, artık ona her türlü hayrın müjdesi vardır."[202[202]]
Ehl-i sünnet bütün insanlar arasında sahib bulundukları hakka en güçlü bir şekilde inanan, sebat gösteren, onu en iyi kavrayan ve ona sımsıkı sarılan, onun etrafında ittifak eden kimselerdir. Onların dışında kalan kelâm, bid'at ve sonradan uydurma şeyleri kabul edenlere gelince, bunlar çalkantı içerisindedirler, bir oraya, bir buraya giderler, tartışma halindedirler.
Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye sünnet ve hadis ehli hakkında şunları söylemektedir: "Bu gibi kimselere, hadis ve sünnet ehlini bu lüzumsüz sözlere nisbet etmeleri nasıl yakışır. Çünkü hadis ve sünnet ehli, insanlar arasında ilimleri, yakînleri, huzurları ve itminanları herkesten daha büyük olan kimselerdir. Onlar hem bilirler, hem bildiklerini bilirler. Onlar hakka inanırlar, onda şüphe etmezler, onda tereddüte kapılmazlar. Belirtildiğine göre ehl-i sünnetin avamının dahi sahib olduğu bilgi ve yakîn, kelamcılarla, felsefecilerin ileri gelenlerinin dahi sahib olabildikleri bir şey değildir.[203[203]]
Ben de diyorum ki: Günümüzde de ehl-i sünnetin avamının sahib oldukları istikamet, temiz fıtrat ve temiz yöneliş; düşünür, kültürlü diye adlandırılan birtakım kimselerde ve hizib taasubu taşıyan birtakım cemaatlere uyanların birçoğunda bulunmamaktadır. Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!

Sonuç

Bu araştırmanın sonunda değerli okuyucuya aşağıdaki hususları hatırlatmak arzusundayım:
Birinci Husus: "Ehl-i sünnet ve'l-cemaat kavramı"nın aydınlığa kavuşturulması çağımızda oldukça önemli ve zorunlu bir iştir. Çünkü ehl-i sünnete müntesib olmak iddiaları bu çağda çokça görülmektedir. Bu iddia sahibleri çoğunlukla ehl-i sünnet akidesini, inanç esaslarını bilmediği gibi, sünnet gereğince de amel etmez. Hatta itikadi meselelerde yahut onların bir bölümünde ehl-i sünnete muhalefet eden kimseler dahi, kendilerini ehl-i sünnete nisbet etmektedirler. Acelece kaleme aldığım bu araştırma maksadı gerçekleştirmeye elverişli değildir. Bu, ilim talibi kimselerle araştırmacıların da katkıda bulunmaya çağırdığım bir konudur. Hatta değerli ilim adamlarımızın ve hocalarımızın da bu katkılarını yapmaları gerekir. Böylelikle bu konu hakettiği şekilde araştırılsın, layık olduğu itina ve açıklamalara kavuşsun.

[198[198]] Ebu Nuaym, el-Hilye, III, 9; el-Lâlekâî, I, 60, rivayet no: 29.
[199[199]] el-Lâlekâî, I, 61, rivayet no: 35.
[200[200]] el-Lâlekâî, I, 66, rivayet no: 56.
[201[201]] el-Lalekaî, I, 67, rivayet no: 62.
[202[202]] el-Lalekaî, I, 67, rivayet no: 60.
[203[203]] Bu sözleriyle ehl-i sünnete haşviye diyerek ayıplayan kelam ehline işaret etmektedir. Mecmûu'l-Fetava, IV, 29.

İkinci Husus: Dâvet bayrağını taşıyan, İslâm sancağını yükselten çağdaş İslâmi dâvet ve hareketleri yüce Allah İslâma ve müslümanlara bir dereceye kadar faydalı kılmıştır. Şu kadar var ki kanaatimce bunların çoğunluğu hala sünnet sancağını -selef nezdinde ilim, amel, yaşayış ve yöntem olduğu şekliyle- yükseltebilmiş değillerdir. Şu anlamda ki, bu çağdaş dâvetlerin çoğunluğu usulde ehl-i sünnet ve'l-cemaat mezhebine dayanmamaktadır. Bunlar açık ve net bir şekilde selef-i salihin yöntemini kendilerine yöntem olarak almamışlardır. Şu kadar var ki, bu hareketler arasında selefin mezhebini bilen ve onun gereğince amel eden fertler de bulunabilmektedir. Fakat ilmi ve ameli yöntemler hala bunun ilerisine gidememiştir. Ben bu münasebetle ilim taliblerine ve davetçilerine -ki onlar öğüt almaya en layık kimselerdirler- bu meseleye hakkını vermeleri gerektiğini hatırlıyorum. Çünkü bu mesele mana ve kapsamı itibariyle kelimenin tam anlamıyla usul noktasında selef mezhebinin ana dayanağıdır.
Üçüncü Husus: Bütün müslümanlara şunu hatırlatıyorum ki: Sünnete selef-i salihin yöntemine dönmedikçe bid'at, hevâ ve sonradan uydurma şeylerden kurtulmadıkça aziz olmaları, muzaffer olmaları, yükselmeleri mümkün değildir. Sözkonusu bid'at hevâ ve sonradan uydurma şeyler müslümanların bir çoğunun kalblerini ve amellerini karartmıştır. Hala sufî tarikatler, bid'at fırka ve kesimler ile eski ve yeni sapık bütün yönelişler, bunlara sıkı sıkıya sarılmaktadır.
Son olarak; yüce Allah'tan kendim için ve bütün müslümanlar için tevfikini, İslâma zafer nasib etmesini, sapmış olan müslümanları hakka ve dosdoğru yola iletmesini niyaz ederim.
Allah'ın salât ve selamı, bereketleri Rasûlümüz, o güvenilir yüce Peygamber Muhammed'e, bütün aile halkına ve ashabına olsun...